

АНАЛІЗ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ У ЗОНАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ (НА ОСНОВІ ДОСВІДУ УКРАЇНИ): ФАКТОРИ ВІКТИМІЗАЦІЇ ТА СТРАТЕГІЇ ПРЕВЕНЦІЇ

Думчиков М. О., Янішевська К. Д., Мурач Д. В.

ВСТУП

З часу ухвалення Конвенції про кіберзлочинність у 2001 році¹ чітко сформувалося усвідомлення зростання загроз для суспільства з боку осіб, які використовують інформаційні технології зі злочинною метою. Ця тенденція закономірно еволюціонує у кібертероризм та кібервійну, що супроводжується відповідним оновленням методів ведення гібридної війни. Досвід застосування кіберзброї під час конфлікту між Росією та Грузією у 2008 році слугує прикладом цієї тенденції². Більше того, висловлюються думки, що підвищення стійкості країн до кіберзагроз може бути досягнуто шляхом освітніх заходів³, впровадження інноваційних технологій⁴ та інших засобів.

Попри це, наразі спостерігається брак досліджень щодо впливу війни на кіберзлочинність у межах країни, які б розглядали це явище відокремлено від інструментального характеру кіберзлочинності як одного з проявів гібридної війни. Такі дослідження забезпечили б підґрунтя для оцінки характеристик цього впливу та, на основі отриманих результатів, розробки специфічної стратегії протидії кіберзлочинності у воєнний час.

Відповідно метою цього дослідження є вивчення потенційного взаємозв'язку між станом війни та рівнем кіберзлочинності в країні задля визначення теоретичної пояснювальної моделі, здатної сприяти формуванню конкретних стратегій для покращення ситуації у сфері кіберзлочинності.

¹ Конвенція про кіберзлочинність : Конвенція Ради Європи від 23.11.2001 : станом на 7 верес. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text (дата звернення: 09.02.2026).

² Galushkin A. A. Education in the Field of National Information Security in the Russian Federation and Abroad. *Journal of Computer Science*. 2015. Т. 11, № 10. С. 988–994. URL: <https://doi.org/10.3844/jcssp.2015.988.994>.

³ Filshtinskiy S. Cybercrime, cyberweapons, cyber wars: is there too much of it in the air? *Communications of the ACM*. Vol. 56, № 6. 2023. Pp. 28–30. DOI: <https://doi.org/10.1145/2461256.2461266>.

⁴ Maher D. Can artificial intelligence help in the war on cybercrime?. *Computer Fraud & Security*. 2017. Vol. 2017, no. 8. P. 7–9. URL: [https://doi.org/10.1016/s1361-3723\(17\)30069-6](https://doi.org/10.1016/s1361-3723(17)30069-6).

1. Онто- та патогенез кіберзлочинності в національному праві України

Окреслення онтогенезу явища в рамках феноменологічного підходу⁵, як правило, передбачає 4 кроки: брекетинг (ідентифікація та тимчасове відкладення будь-яких заздалегідь сформованих вірувань та думок, пов'язаних з феноменом дослідження), Intuiting (калькуляція консенсуальних ознак феномену), аналіз (кодування, де проводиться категоризація та усвідомлення значущих смислів феномену), дескрипція (визначення шляхом дефініції)⁶. Позаконтекстуальна (номінальна)⁷ форма зображення таких дескрипцій ієрархічно налічує 3 ступені повноти: екстенціональний, інтенціональний та змістовний (аналітичний). Найбільш достатнім з епістемологічної точки зору є змістовний ступінь визначення⁸. Однак попри те, що можна сформулювати ще більш точні визначення, це не дасть нам приблизного уявлення про те, чим може бути культивоване поняття для закону⁹. Певний акт може вважатися частиною правової мови не відповідно до певної форми або лексикону, що використовується, але головним чином за позамовними обставинами в контексті, де він виконується¹⁰. Відповідно надалі продюкована дефініція адаптується під конкретний контекст (вимір), що в нашому випадку являє собою вимір права, де отримає нову сутнісну ознаку у вигляді юридичнодетермінованих функцій (функціональний контекстуалізм)¹¹. Юридичний (правовий) контекст має власні аутентичні критерії селективного абстрагування множини об'єктів, що до нього входять. Враховуючи те, що мова йде про формальне закріплення явища в правовому вимірі шляхом дефініцій, згадана множина обмежується формальними та неформальними джерелами права. Їх атомічні твердження (норми права та їх положення/частини) виступають в якості засновків юридичного аргументу¹² в межах якого буде проходити правове моделювання дефініції кіберзлочину. З урахуванням достатності висунутої MacColl аргументації, логічний апарат

⁵ Brandenburg N. Phenomenology of Law. In: Sellers, M., Kirste, S. (eds). *Encyclopedia of the Philosophy of Law and Social Philosophy*. Springer, Dordrecht. 2023. DOI: https://doi.org/10.1007/978-94-007-6730-0_74-2.

⁶ Greening N. Phenomenological Research Methodology. *Scientific Research Journal*. 2019. Vol. VII, no. V. URL: <https://doi.org/10.31364/scirj/v7.i5.2019.p0519656>.

⁷ Naik V., Metallinou A., Goel R. Context Aware Conversational Understanding for Intelligent Agents With a Screen. *Proceedings of the AAAI Conference on Artificial Intelligence*. 2018. Vol. 32, no. 1. URL: <https://doi.org/10.1609/aaai.v32i1.11952>.

⁸ Gupta A., Mackereth S. "Definitions". *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2023 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.). URL: <https://plato.stanford.edu/archives/fall2023/entries/definitions>.

⁹ Fincham D. How Law Defines Art (November 7, 2014). *John Marshall Review of Intellectual Property Law*, 2015, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2520594>.

¹⁰ Glogar O. The Concept of Legal Language: What Makes Legal Language 'Legal'? *J Semiot Law*, № 36. Pp. 1081–1107. 2023. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11196-023-10010-5>.

¹¹ Barbir L., Goldstein A. The History of Functional Contextualism. 2016. DOI: 10.13140/RG.2.2.23324.08329.

¹² Рабінович П. М., Дудаш Т. І. Аргументи у правовій аргументації: деякі загальнотеоретичні аспекти. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Т. 29. № 3. С. 47–68. DOI: 10.31359/1993-0909-2022-29-3-47.

у цьому разі буде опиратися на базові положення логіки предикатів першого порядку (пропозиційній логіці)¹³. За таких обставин формальними критеріями для висунення джерел права будуть виступати їх легальність¹⁴ та легітимність¹⁵ на території України. Легальність визначається як відповідність Конституції України (ст. 8 Конституції), що додатково передбачає створення та надання юридичної сили акту в передбачених підпорядкованими Конституції НПА процедурам¹⁶. Легітимність (або правомірність) має проявом суспільне визнання наділення юридичної сили певному акту та відповідність мети акту фундаментальним принципам державотворення у виді верховенства закону, верховенства права тощо. Масив актів обмежується в ієрархічні зв'язки з урахуванням визнаних в Україні міжнародно-правового звичаїв (*tracta sunt servanda*) та принципів (принцип дружнього ставлення до міжнародного права) та ряду інших базових положень доктрин «дружнього ставлення до міжнародного права» або «координації». Як наслідок, інтеграція міжнародного права в чинну національну систему відбувається шляхом імплементації, яка передбачає ратифікацію міжнародних договорів, згода на які надана Верховною Радою України. При цьому, ратифікація Україною Угоди про асоціацію з ЄС від 27.06.2014 року закріпила курс євроінтеграції¹⁷, що передбачає виконання Україною низки зобов'язань, головним чином похідних від Копенгагенських критеріїв. За таких обставин, і з урахуванням наявності кондіціональних (обов'язкових) умов для асоціації міжнародних угод, якщо в процесі євроінтеграції виникає колізійність між нормами міжнародних договорів, ратифікованих Верховною Радою України, й нормами національного законодавства, пріоритетному застосуванню підлягають норми міжнародних договорів¹⁸. Таке становище відповідає доктрині радикального монізму з приматом міжнародного права (вихідним з природи Спільнот або «Monism results from Communities nature»), згідно базових положень якої норми міжнародного права де-факто та де-юре домінують над національними¹⁹, що обумовлює ієрархічну домінацію норм міжнародного права над національними,

¹³ Chevalier J.-M. Some Arguments for Propositional Logic: Maccoll as a Philosopher. *Philosophia Scientiae*, № 15-1(1). 2011. Pp. 129-147. DOI: <https://doi.org/10.4000/philosophiascientiae.368>.

¹⁴ Wang S. Varieties of authoritarian legality. *Asia Pacific Law Review*. 2024. P. 1–18. DOI: <https://doi.org/10.1080/10192557.2024.2323803>.

¹⁵ Toward a multidimensional model of legitimacy: Validation of the Traffic Rules Perceived Legitimacy scale. / F. Varet et al. *Psychology, Public Policy, and Law*. 2024. DOI: <https://doi.org/10.1037/law0000416>.

¹⁶ Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>.

¹⁷ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода Україна від 27.06.2014: станом на 14 жовт. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

¹⁸ Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV: станом на 15 берез. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>.

¹⁹ Ciongaru E. The monistic and the dualistic theory in European law. *Acta Universitatis George Bacovia. Juridica*, 1, № 1. 2012. Pp. 212-231. URL: http://www.ugb.ro/Juridica/Issue1EN/10_Teoria_monista_si_dualista_in_dreptul_europeanCiongaruEN.pdf.

звужуючи при цьому нормативний базис для засновків до пріоритетних (ратифікованих) джерел міжнародного права. Виходячи з положень статті 3 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України»²⁰ серед міжнародних договорів правову основу забезпечення кібербезпеки України, в тому числі розуміння теоретико-правового концепту «кіберзлочину» (ст. 1), становить Конвенція про кіберзлочинність від 23.11.2001 року та Протоколи до неї²¹, логіко-семантичний аналіз положень яких дає підстави до наступних висновків: за способом встановлення значення Конвенція та похідні до неї акти містять розділене екстенціональне (денотативне) визначення терміну «кіберзлочин». Екстентами (проявами) виступають окремі види кіберзлочинів та їх кваліфікації, що мають відповідники (аналоги або еквіваленти) в чинному кримінальному законодавстві України (Таблиця 1).

Таблиця 1

**Кіберзлочини Конвенції про кіберзлочинність
та їх українські відповідники**

Заголовок Конвенції про кіберзлочинність	Стаття в Конвенції про кіберзлочинність	Відповідник в чинному Кримінальному кодексі України
Правопорушення проти конфіденційності	Ст. 2 – Незаконний доступ	Ст. 361 КК України; Ст. 361-1 КК України; Ст. 361-2 КК України
	Ст. 3 – Нелегальне перехоплення	Ч. 2 ст. 362 КК України
	Ст. 4 – Втручання у дані	Ч. 1 ст. 362 КК України
	Ст. 5 – Втручання у систему	Ст. 361 КК України
	Ст. 6 – Зловживання пристроями	Ст. 363 КК України; Ст. 363-1 КК України
Правопорушення, пов'язані з комп'ютерами	Ст. 7 – Підробка, пов'язана з комп'ютерами	Ч. 1 ст. 362 КК України
	Ст. 8 – Шахрайство, пов'язане з комп'ютерами	Ч. 4 ст. 190 КК України; ст. 200 КК України
Правопорушення, пов'язані зі змістом	Ст. 9 – Правопорушення, пов'язані з дитячою порнографією	Ч. 1-2 ст. 156-1 КК України; Ст. 301-1 КК України
Правопорушення, пов'язані з порушенням авторських та суміжних прав	Ст. 10 – Правопорушення, пов'язані з порушенням авторських та суміжних прав	Ст. 176 КК України

Джерело: створено автором

²⁰ Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII : станом на 19 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>.

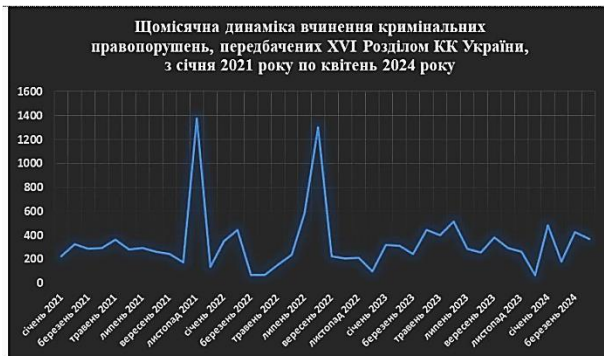
²¹ Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність, який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи (укр/рос) : Протокол Ради Європи від 28.01.2003 : станом на 21 лип. 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_687#Text.

Концепт кіберзлочину в українській локалізації асоціюється в окремому XVI Розділі «Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку» Кримінального кодексу України, з додатковими уточненнями в інших розділах. Уточнення становлять собою автономні правопорушення в межах категоризації розділів, об'єктивна сторона кваліфікацій яких піддається редукції до тих дій та діянь, що передбачені в Розділі XVI. Наприклад, Ч. 4 ст. 190 КК України є класичним шахрайством (родовий об'єкт шахрайства – власність), що «вчинене шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки»²².

З урахуванням цього щоб визначити рівень, тенденції та закономірності кіберзлочинності на території України необхідно провести статистичне дослідження, основними джерелами якого є офіційні дані (зведені звіти про злочинність), дослідження жертв (національні опитування жертв злочину) та аналіз самоповідомлення. Так, згідно даних Офісу Генерального прокурора України²³, щомісячна динаміка вчинення кримінальних правопорушень, передбачених Розділом XVI КК України, починаючи з січня 2021 року по квітень 2024 року, має 2 точки екстремуму N-тах у межах, що підпадають на періоди кінця 2021 року, початку 2022 року (Графік 1).

Графік 1

Щомісячна динаміка вчинення кримінальних правопорушень, передбачених XVI Розділом КК України, з січня 2021 року по квітень 2024 року

Джерело: створено автором

²² Науково-практичний коментар до статті 190 Кримінального кодексу України: науково-практичний коментар від 01.01.2009 року. LIGA 360. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KK004696> (дата звернення: 01.01.2026).

²³ Статистика кримінальної протиправності. Офіс Генерального прокурора України. URL: <https://erdr-map.gp.gov.ua/csp/map/index.html#/map> (дата звернення: 12.09.2025).

Середньомісячне значення зафіксованих правопорушень за роками становить: 2020 року – 208.17; 2021 року – 359.17; 2022 року – 334.25; 2023 року – 320.08; 2024 року (січень-квітень) – 372.25 інциденти, що вказує на підйом рівня кіберзлочинності починаючи з кінця 2021 року, невеликий спад в 2022/23 рр., та зростання на початку 2024 року.

Більш ґрунтовний аналіз даних потребує завчасного розкриття методологічних прогалин, що можуть вплинути на об'єктивність результатів інтерпретації інформації щодо стану кіберзлочинності. Так, постійні методологічні зрушення побудови якісних статистичних досліджень злочинів ускладнені плутаниною засобів та цілей²⁴. Академічні дослідники покладаються на неї, щоб досліджувати причини злочинів, а також його просторові, часові та демографічні особливості. Статистика з правоохоронних органів (наприклад, поліція, в'язниці, суди) використовується для оцінки ефективності, ефективності та справедливості цих установ²⁵. Відповідно наших цілей статистика повинна вказувати на об'єктивні процеси, протікаючі в суспільстві, а відтак методологічно повинна мати стандартизований під таку ціль дизайн, що буде враховувати різні «розмиваючі» фактори²⁶. Серед таких виділяються: етичні перепони, питання конфіденційності, доступ до первинних або одиничних записів даних, політичні та соціальні зміни в суспільстві²⁷, особливості досліджуваного виду злочину тощо.

У нашому випадку ми оперуємо офіційними даними суду, правоохоронних органів та інституцій. Статистика правоохоронних органів та інституцій формується з даних, що внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань, передумовою чого є подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або самостійне виявлення слідчим, прокурором з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення. Одним із наслідків завершення досудового розслідування є початок судового провадження, в межах якого відповідальною особою апарату суду вносяться рішення суду до Єдиного державного реєстру судових рішень, що є джерелом судової статистики. Виходячи з цього, визначальними можуть вважатися ті фактори, що будуть перешкоджати реалізації вказаного механізму на будь-якій його стадії. Досліджуваний хронологічний діапазон включає в себе періоди, що мають прямі наслідки для вказаного механізму побудови статистики, а саме: з 22.02.2022 року рф вчинила повномасштабне вторгнення на територію України, що потягнуло за собою в тому числі окупацію значної частини території держави. Вказані території мають спеціальний правовий статус та зафіксовані в Переліку територіальних громад, які розташовані

²⁴ Fox C., Mackay S., Hope T. The Independent Review of Crime Statistics. *Safer Communities*. 2006. Vol. 5, no. 4. P. 4–12. DOI: <https://doi.org/10.1108/17578043200600028>.

²⁵ Warr M., Kirk D. S. Data Bases and Statistical Systems: Crime and Delinquency. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. 2015. P. 717–719. DOI: <https://doi.org/10.1016/b978-0-08-097086-8.41068-8>.

²⁶ Makkai T. Statistical Systems: Crime. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. 2001. P. 15053–15056. DOI: <https://doi.org/10.1016/b0-08-043076-7/00011-5>.

²⁷ Maguire M. Criminal Statistics and The Construction of Crime. *The Oxford Handbook of Criminology*. 2012. P. 206–244. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxf/9780199590278.003.0008>.

в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні)²⁸ та оновленому Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією від 22.12.2022 року²⁹. При цьому, під час режиму тимчасової окупації, згідно Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», діяльність судових та правоохоронних органів припиняється, і, у разі необхідності такі органи проходять процедуру дислокації та релокації³⁰. Так, оновлений Перелік судів, територіальну підсудність яких було змінено у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя під час воєнного стану станом на 30.10.2023 року включає 201 суд з 10 областей України³¹. Паралельно до цього, за словами Заступника Генерального прокурора Ігоря Мустеца: «На сьогодні у нас відсутня єдина практика розгляду клопотань прокурорів про відновлення внаслідок окупації окремих територій втрачених матеріалів кримінальних проваджень»³². Також, починаючи з 24.02.2022 року як тимчасово окупованих, так і на підконтрольних територіях внаслідок збройної агресії РФ спостерігалися значні періоди відсутності електропостачання, і, як наслідок зв'язку, що унеможливило навіть дистанційне повідомлення про кіберзлочин через Систему подачі електронних звернень громадян.

Збройна агресія стимулювала міграційні процеси: починаючи з лютого 2022 року в Україні почалася стрімка хвиля еміграції, і, станом на 21.06.2023 року кількість громадян України, що мігрували закордон, становить 8 177 638 осіб³³. Вказані фактори прямо впливають як на результати звітної діяльності державних органів, так і на їх інтерпретацію з боку академічної спільноти.

²⁸ Про затвердження Переліку територіальних громад, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні) станом на 25 квітня 2022 року : Наказ М-ва з питань реінтеграції тимчасово окуп. територій України від 25.04.2022 № 75 : станом на 27 груд. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0453-22#Text> (дата звернення: 09.02.2026).

²⁹ Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією : Наказ М-ва з питань реінтеграції тимчасово окуп. територій України від 22.12.2022 № 309 : станом на 20 берез. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1668-22#Text> (дата звернення: 09.02.2026).

³⁰ Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII : станом на 19 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (дата звернення: 09.02.2026).

³¹ Перелік судів, територіальну підсудність яких було змінено у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя під час воєнного стану. *Верховний Суд*. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/tozporjadjennya/Zagalna_tablica_sudiv_30_10_2023.pdf (дата звернення: 10.05.2024).

³² В Офісі Генпрокурора обговорили налагодження роботи правоохоронних органів та судових інстанцій, переміщених з тимчасово окупованих територій держави. *Офіс Генерального прокурора*. 2023. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/v-ofisi-genprokurora-obgovorili-robotu-pravooxoronnix-organiv-ta-sudovix-instancij-peremishhenix-z-timcasovo-okupovanix-teritorii-derzavi>.

³³ Ukrinform. За кордоном перебувають майже 9 мільйонів українців – демограф. *Укрінформ – актуальні новини України та світу*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3790729-za-kordonom-perebuvaout-majze-9-miljoniv-ukrainciv-demograf.html>.

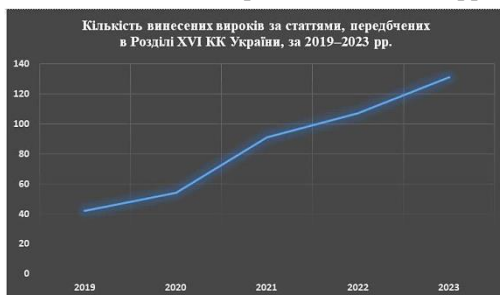
Конкретно ж на результати метричних калькуляцій будуть впливати не всі з перелічених факторів. Мається на увазі, не всі з ним мають значення при роботі з вже наявними даними. Відтак існує сенс акцентувати увагу на тих показниках, які використовують у метричних обчисленнях злочинності, таких як кількість населення у формулі коефіцієнта інтенсивності злочинності.

Відтак, з урахуванням кількості населення в Україні у вказаний період, а саме: 2020 року – 41, 588,4 тис осіб; 2021 року – 41 167,3 тис осіб; 2022 року – 35, 0 млн осіб; 2023 року – 33,2 млн осіб; 2024 року – 33,2 млн осіб^{34 35 36}, маємо наступні показники коефіцієнту інтенсивності злочинності, передбаченої в XVI Розділі КК України, на 10 000 населення: 2020 рік – 0.60; 2021 рік – 1.04; 2022 рік – 1.15; 2023 рік – 1.16; 2024 рік (січень-квітень) – 1.35 випадка. Оперовані статистичні показники містять проміжки, що не вписуються в середньорічний темп приросту, – період починаючи від кінця 2021/початку 2022 року. Паралельно цьому, з 2022 року тримається стала тенденція до збільшення кількості злочинів (темпи проросту), передбачених Розділом XVI КК України, з урахуванням на 10 000 населення.

Виявлені тенденції чітко прослідковуються в даних процесуальних рішень, висунутих за вказаний період часу: у Єдиному реєстрі судових рішень³⁷ наявна наступна інформація про видані у формі вироку судові рішення по статтям, передбачених за Розділом XVI КК України (Графік 2).

Графік 2

Кількість винесених вироків за статтями, передбачених в Розділі XVI КК України, за 2019–2023 рр.

Джерело: створено автором

³⁴ Чисельність та склад населення. Держстат. URL: <https://stat.gov.ua/uk/datasets/chyselnist-ta-sklad-naselennya>.

³⁵ МВФ оцінив кількість населення України та дав прогноз на найближчі роки. *РБК-Україна*. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/mvf-otsiniv-kilkist-naselennya-ukrayini-ta-171333704.html> (дата звернення: 09.02.2026).

³⁶ WORLD ECONOMIC OUTLOOK 2024: APR Steady but Slow: Resilience amid Divergence. 2024. 202 p. URL: <https://www.imf.org/-/media/files/publications/weo/2024/april/english/text.pdf>.

³⁷ Єдиний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення: 01.01.2025).

Згідно звітних даних Національної поліції України, що оперують унормованим (складеним) концептом кіберзлочинів, за 2014³⁸, 2015, 2016³⁹, 2017⁴⁰, 2018⁴¹, 2019⁴², 2020⁴³, 2021⁴⁴, 2022⁴⁵, 2023⁴⁶ роки кількість зареєстрованих проваджень щодо розслідування кіберзлочинів підрозділами Національної поліції України підтверджує виявлені в суміжних даних закономірності (Графік 3).

Графік 3

Кількість зареєстрованих проваджень щодо розслідування кіберзлочинів підрозділами Національної поліції України

Джерело: створено автором

³⁸ Економічна правда. Легкі гроші: Україна перетворюється на Мекку для кіберзлочинців. *Економічна правда*. URL: <https://epravda.com.ua/publications/2016/03/28/587004/> (дата звернення: 09.02.2026).

³⁹ Річний звіт Національної поліції України за 2016 рік. Національна поліція України. URL: https://media-www.npu.gov.ua/npu-pre-prod/sites/1/Docs/Dialnist/Richni_zvity/zvit_2016.pdf.

⁴⁰ Економічна правда. Голова Кіберполіції: "Ваш син у поліції" приносить шахраям на "зоні" мільйон гривень на добу. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2018/01/15/633003/> (дата звернення: 09.02.2026).

⁴¹ Звіт Голови Національної поліції України С. Князева про результати роботи відомства за 2018 рік. 19 с. URL: https://www.naiu.kiev.ua/files/news/2018/Zvit_NPU_2018.pdf.

⁴² Звіт Голови Національної поліції України про результати роботи відомства у 2019 році. 12 с. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit_2019/zvit-npu-2019.pdf.

⁴³ Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2020 році. 14 с. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2020/npu-zvit-2020.pdf>.

⁴⁴ Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2021 році. 18 с. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2021/Zvit_NPU_2021_.pdf.

⁴⁵ Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2022 році. 14 с. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2022/Zvit_polic_2022.pdf.

⁴⁶ Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2023 році. 12 с. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2023/zvit_NPU_2023.pdf.

Аналіз показує, що середній щорічний темп приросту кіберзлочинів за період з 2014 по 2023 роки становить приблизно 53.48%. Для того, щоб визначити (підтвердити) аномальні проміжки, необхідно порівняти середні щорічні темпи приросту за всі можливі періоди з 2014 по 2023 роки. Так, за період 2014-2015 рр. приріст становив 25.52%; 2014-2016 рр. – 33.31%; 2014-2017 рр. – 16.32%; 2014-2018 рр. – 8.67%; 2014-2019 рр. – 1.54%; 2014-2020 рр. – 4.44%; 2014-2021 рр. – 17.83%; 2014-2022 рр. – 21.82%; 2014-2023 рр. – 53.48%. Ці розрахунки показують, що середній щорічний приріст кіберзлочинів значно коливався протягом аналізованого періоду. Приріст у 2022 році (48.72%) був значно вищим за середній приріст за періоди 2014-2021 (17.83%) і 2014-2020 (4.44%). Однак, найбільш значний приріст спостерігається у 2023 році, що робить середній щорічний приріст за весь період (2014-2023) найбільшим – 53.48%, що в свою чергу підтверджує тезу про аномальне зростання кіберзлочинності починаючи з 2022 року. Більше того, збитки, завдані кіберзлочинцями за 2022/23 досягають аналогічного рівня аномальних значень (99,8 та 308,7 млн грн) та не вписуються в жодні прогнозовані показники⁴⁷.

Паралельно до цього, національні органи у сфері кібербезпеки, такі як Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, диференціюють кіберзлочини та кіберінциденти. Останні являють собою подію або сукупність несприятливих подій неавтоматичного характеру або таких, що мають ознаки можливої кібератаки, які становлять загрозу безпеці інформаційної інфраструктури, створюють імовірність порушення штатного режиму її функціонування, а також ставлять під загрозу захищеність інформаційних ресурсів⁴⁸. Однак як видно з аналізу вказано поняття, об'єктивна сторона що кіберзлочину що кіберінциденту в контексті національного права України однаково охоплюються поняттям «кіберзлочину», що міститься в Конвенції про кіберзлочинність, з відмінністю в тмуо, що в останніх жертвою є держава. Так, кіберінциденти охоплюють широкий спектр дій, направлений на порушення функціонування систем інформаційного захисту, та визначені в окремому Переліку категорій кіберінцидентів, розроблений на основі Переліку категорій кіберінцидентів, що включає наступні категорії: образливий контент, шкідливий код, збір інформації, спроби вторгнення та власне вторгнення, а також порушення доступності, безпека інформаційного наповнення, шахрайство та вразливі системи та інші⁴⁹. За даними Держспецзв'язку саме починаючи з 2022 року почалося стрімке зростання кількості кіберінцидентів на рівні

⁴⁷ Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2023 році. С. 9-11. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2023/zvit_NPU_2023.pdf.

⁴⁸ Про затвердження Інструкції з оцінювання на відповідність міжнародним стандартам оверсайту суб'єктів, які виконують функції центрального депозитарію цінних паперів, центрального контрагента, торгового репозиторію та системи розрахунків у цінних паперах в Україні: Постанова Нац. банку України від 05.04.2024 № 38. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0038500-24#Text> (дата звернення: 09.02.2026).

⁴⁹ Reference Incident Classification Taxonomy Task Force Status and Way Forward. 2018. URL: <https://www.enisa.europa.eu/sites/default/files/publications/WP2017%200-3-1-1%20Good%20practice%20guide%20on%20how%20to%20improve%20CSIRT%20capabilities.pdf>.

у 2,8 рази більше ніж у 2021 році⁵⁰, а у 2023 році кількість зареєстрованих в Україні кіберінцидентів зростає ще на 62,5% у порівнянні з 2022 роком (всього 1105 кіберінцидентів)⁵¹.

Експертні установи пов'язують таку ситуацію з війною: повідомляється, що російське вторгнення в Україну масово позначилося на кіберзагрозах. З початком війни кібератаки російського походження на електронні адреси європейських та американських компаній збільшилися у 8 разів⁵². 97% організацій помітили зростання кіберзагроз з початку російсько-української війни в 2022 році, що демонструє глибокий вплив геополітичних напруг на кібербезпеку⁵³. Масовані кібератаки проти державних структур України та бізнесу посилюються з початку агресії РФ⁵⁴. Кібератаки є звичним проявом агресії під час введення гібридної війни і на правлення на підірив стабільності інституцій супротивника. При цьому, гіпотеза війни як індукуючого фактору дозволяє також пояснити зростання кіберзлочинності в кінці 2021 року: паралельно з масовими повідомленнями в інформаційному просторі України в другій половині 2021 року про наміри початку воєнної агресії за боку з РФ⁵⁵, дані Google Trends з теми «війна» та окремі запити «війна», «война», «war» на території України показують приріст веб-пошукових запитів та публікацій на вказану тематику саме в ці проміжки⁵⁶.

Перелічені обставини вказують на наявність надвисокого ступеня кореляційного зв'язку між фактом початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України і аномальним зростанням кіберзлочинності, навіть незважаючи на такі обставини, як велика міграція населення, криза, періоди блекауту, окупація, зменшення чисельності компетентних правоохоронних органів на тимчасово окупованих територіях та інших, що в сукупності повинні давати діаметрально протилежний ефект. Подібне зумовлює наступне припущення: війна обумовлює приріст кіберзлочинності. Однак не зрозуміло яким чином, адже враховуючи демаркацію кіберінцидентів від кіберзлочинів при побудові статистики, стає очевидним, що аномальне зростання не пов'язане з

⁵⁰ Звіт про роботу системи виявлення вразливостей і реагування на кіберінциденти та кібератаки за 2022 рік. 10 с. URL: <https://scpc.gov.ua/api/docs/sseb6a10-b7aa-4396-8b04-e0e4b7fca111/sseb6a10-b7aa-4396-8b04-e0e4b7fca111.pdf>.

⁵¹ Звіт про роботу системи виявлення вразливостей і реагування на кіберінциденти та кібератаки за 2023 рік. 12 с. URL: <https://scpc.gov.ua/api/files/9c21855d-74da-45d1-90f9-5d4f6795996a>.

⁵² The Latest Cyber Crime Statistics (updated October 2025) | AAG IT Support. AAG IT Services. URL: <https://aag-it.com/the-latest-cyber-crime-statistics/>.

⁵³ How cybersecurity boosts enterprise reinvention to drive business resilience: State of Cybersecurity Resilience 2023. 39 p. URL: <https://www.accenture.com/content/dam/accenture/final/accenture-com/document/Accenture-State-Cybersecurity.pdf>.

⁵⁴ Інформаційне повідомлення. Комітет з питань цифрової трансформації інформує про кібератаки, роботу мобільних операторів та інформаційну безпеку. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <https://www.rada.gov.ua/print/221400.html> (дата звернення: 09.02.2026).

⁵⁵ Михайлов Д. Путін прийняв рішення про початок повномасштабної війни проти України на початку 2021 року – ЗМІ. *Суспільне новини*. 2023. URL: <https://susplne.media/456759-putin-prijnav-risenna-pro-pocatok-povnomasstabnoi-vijni-proti-ukraini-na-pocatku-2021-roku-zmi/>.

⁵⁶ Google Trends. *Google corp*. URL: <https://trends.google.com.ua/trends/>.

агресією в рамках гібридної війни⁵⁷, що вказує на інший вплив війни як фактора збільшення кіберзлочинності.

2. Війна як фактор віктимізації кіберзлочинності

У соціологічних дослідженнях статистичні моделі можуть бути використані для аналізу причинності явищ (казуація), передбачення майбутніх результатів (предикція та прогнозування) та опису поточного стану суспільства або групи осіб (дескрипція). Кожна з цих пізнавальних функцій є важливою для розуміння соціальних явищ і процесів, однак найбільш значимою областю дослідження є казуація (причинність або причинно-наслідкові зв'язки) і вона ж є найбільш проблемною для інтерпретації⁵⁸. Це, в тому числі, обумовлює обмеженість усіх статистичних моделей, хоча і не принижує їх цінність для науки, особливо в питаннях постановки кореляційних зв'язків сильно проявлених явищ, що спостерігаються в серйозних зрушеннях статистичних показників.

Згалом же предикторами зрушень поліцейської статистики можуть бути: (1) методологічні зміни правил збирання, оброблення та оформлення отриманих даних; (2) емпіричні сутнісні зміни досліджуваного об'єкта; (3) компіляція в певному відношенні обох варіантів одночасно. Методологія збирання інформації про кіберзлочинність визначена в правових актах уповноважених правоохоронних органів, проявлена у відповідності до визначених форм. Так, порядок формування Єдиного реєстру досудових розслідувань наряду з формами звітності органів Національної поліції України не змінювалися за досліджуваний період, що включає перший та третій варіанти одночасно. Аналогічна ситуація з судовою статистикою: форма звітності про діяльність місцевих, апеляційних та судів касаційної інстанції, паралельно з правилами формування Єдиного реєстру судових рішень та ведення Автоматизованої системи документообігу суду за досліджуваний період пройшли оновлення, що не мали якісного впливу на результативність суду, а тим паче на показники злочинності. Відповідно предиктором аномальних змін є видозміна об'єкта дослідження, а саме злочинності.

Сам же феномен злочинності, його природа в елементах причин, наслідків, закономірностей та внутрішніх законів динаміки й розвитку в сукупності та окремо виступають в якості предмету досліджень низки академічних дисциплін, таких як антропологія⁵⁹, біологія⁶⁰, психіатрія⁶¹, психологія⁶²,

⁵⁷ Simons G., Danyk Y., Maliarchuk T. Hybrid war and cyber-attacks: creating legal and operational dilemmas. *Global Change, Peace & Security*. 2020. Vol. 32, no. 3. P. 337–342. DOI: <https://doi.org/10.1080/14781158.2020.1732899>.

⁵⁸ Pearl J. Causal inference in statistics: An overview. *Statistics Surveys*. 2009. Vol. 3. P. 96–146. URL: <https://doi.org/10.1214/09-ss057>.

⁵⁹ Schneider J., Schneider P. The Anthropology of Crime and Criminalization. *Annual Review of Anthropology*. 2008. Vol. 37, no. 1. P. 351–373. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev.anthro.36.081406.094316>.

⁶⁰ Ling S., Umbach R., Raine A. Biological explanations of criminal behavior. *Psychology, Crime & Law*. 2019. Vol. 25, no. 6. P. 626–640. DOI: <https://doi.org/10.1080/1068316x.2019.1572753>.

соціологія⁶³, юриспруденція⁶⁴, економіка⁶⁵ та багатьох інших. Крос-дисциплінарні⁶⁶, інтердисциплінарні⁶⁷, мультидисциплінарні⁶⁸ та транс-дисциплінарні⁶⁹ зв'язки з теоретичними концептами різних об'єктів науки, що визнаються в якості детермінантів девіантної поведінки, в межах монодисциплінарності зосереджуються в кримінології. Кримінологія, в свою чергу, традиційно не враховувала «повний життєвий шлях» суб'єкта при спробах пояснити антисоціальну та злочинну поведінку. У результаті чого було пропущено важливі відомості про кримінальні траєкторії та передумови для антисоціальності та злочинності⁷⁰. Надаючи теоретичні концепти злочинності, кримінологи намагаються дати відповідь на питання: чому виникає подібна поведінка, і як з цього розуміння можна їй запобігти. Це відбувається за допомогою таких властивостей теорій, що називаються науковими чеснотами (theoretical virtues)⁷¹. До стандартних теоретичних чеснот належать: переконаність, емпірична точність, простота, уніфікація, несуперечливість, когерентність та плідність⁷². Ортодоксальні цілі та суспільні очікування від вчених-кримінологів та кримінології як наукової дисципліни обумовлюють переважаюче становище саме, витікаючого з казуації прогностичного

⁶¹ Sathyanarayana Rao T. Psychiatrist and the science of criminology: Sociological, psychological and psychiatric analysis of the dark side. *Indian Journal of Psychiatry*. 2007. Vol. 49, no. 1. P. 3. DOI: <https://doi.org/10.4103/0019-5545.31511>.

⁶² Bartol C., Bartol A. *Criminal behavior: A psychological approach* (12th edition.). 2021. Boston: Pearson.

⁶³ Shahid A. Sociological theories of crime. 2022. DOI: 10.13140/RG.2.2.17683.66081.

⁶⁴ Waite J. The Legal Approach to Crime and Correction, 23 *Law and Contemporary Problems* 594-610 (Fall 1958). URL: <https://scholarship.law.duke.edu/lcp/vol23/iss4/3>.

⁶⁵ Becker G. Crime and Punishment: An Economic Approach. *The Journal of Political Economy*. № 176. P. 176–177. 1968. URL: https://masonlec.org/site/rte_uploads/files/JEP/Readings/Butler%20Economic%20Analysis%20for%20Lawyers%203rd%20ed/CH%20VII%20Crime.pdf.

⁶⁶ Skrzypiec G. Adolescents' Intentions to Engage in Criminal Activity: A Cross-Disciplinary Approach Linking Theories From Social Psychology and Criminology. *Journal of Forensic Psychology Research and Practice*. 2017. Vol. 17, no. 5. P. 305–337. DOI: <https://doi.org/10.1080/24732850.2017.1374720>.

⁶⁷ Walsh A, Criminology: An Interdisciplinary Approach. *Faculty & Staff Authored Books*. 2007. URL: https://scholarworks.boisestate.edu/fac_books/93.

⁶⁸ Taylor S. Crime and Criminality. Routledge, 2015. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315713298>.

⁶⁹ Yanishevska K., Kosiachenko K., Kamyskanskyi O., Neviadovskiy V., Telizhenko L. Transdisciplinary theory of the nature of crime as an expression of a symbiotic complex approach. *Revista Amazonia Investiga*, № 12(66). 2023. Pp. 188–197. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.66.06.18>.

⁷⁰ Farrington D. P. Introduction to Integrated Developmental and Life-Course Theories of Offending. *Integrated developmental and life-course theories of offending*. 2017. P. 1–15. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203788431-1>.

⁷¹ Schindler S. Theoretical virtues: do scientists think what philosophers think they ought to think?. *Philosophy of Science*. 2022. P. 1–31. DOI: <https://doi.org/10.1017/psa.2021.40>.

⁷² Schindler S. Theoretical Virtues in Science. 2020. DOI: 10.1093/obo/9780195396577-0409.

потенціалу (функції) теоретичного концепту злочинності, адже саме він надає превентивний інструментарій.

Так, наразі існує низка різноманітних теорій злочинності: загальна теорія злочинності розглядає низький рівень індивідуального самоконтролю як ключовий детермінант кримінальної поведінки⁷³; критична теорія злочинності інтерпретує правопорушення як реакцію на наявну в суспільстві нерівність у розподілі влади та матеріальних благ⁷⁴; теорія розвитку або життєвого шляху, що пов'язує виникнення злочинності із взаємодією процесів індивідуального розвитку та несприятливих факторів зовнішнього середовища⁷⁵; теорія соціального навчання, згідно з якою протиправна поведінка засвоюється через взаємодію із соціальним оточенням⁷⁶; теорія раціонального вибору, яка передбачає, що перед вчиненням злочину індивід зважує потенційні ризики й вигоди⁷⁷; загальна теорія вибору, де суб'єкт обирає вчинити злочин, розглядаючи перед собою можливості, відважуючи користь проти покарання і вирішуючи, чи йти далі чи ні⁷⁸; Класичні теорії згідно яких люди раціональні, мають свободу волі і відповідальні за свої дії, а також скоєні злочини⁷⁹; Теорія конфліктів як форма критичної теорії, що ґрунтується на працях Карла Маркса та Макса Вебера, і наголошує на нерівностях у суспільстві, таких як матеріальні блага, влада, клас, і як ці нерівності впливають на життєвий досвід та шанси особистостей, створюючи конфлікти між та всередині соціальних груп⁸⁰; теорія особистісних рис, згідно якої у людей є певні риси, які можуть призвести до того, що вони здатні вчинити злочин, коли їх тягне у певному напрямку або коли вони перебувають у стані стресу⁸¹; теорії напруги (стресу) стверджують, що деякі напруги або стресори збільшують ймовірність насильства. Ці стреси збентежують осіб, створюючи тиск для коригувальних

⁷³ Gottfredson M. R., Hirschi T. *A general theory of crime*. Stanford University Press. 1990. URL: <https://psycnet.apa.org/record/1990-97753-000>.

⁷⁴ Cullen F. T., Wilcox P. *Encyclopedia of Criminological Theory*. SAGE Publications, Incorporated, 2010. DOI: <http://dx.doi.org/10.4135/9781412959193.n208>.

⁷⁵ Moffitt T. E. Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review*, № 100(4). 1993. Pp. 674–701. DOI: <https://doi.org/10.1037/0033-295X.100.4.674>.

⁷⁶ Social Learning and Deviant Behavior: A Specific Test of a General Theory / R. L. Akers et al. *American Sociological Review*. 1979. Vol. 44, no. 4. P. 636. DOI: <https://doi.org/10.2307/2094592>.

⁷⁷ Scott M. *The Reasoning Criminal* / ed. by D. B. Cornish, R. V. Clarke. Routledge, 2017. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315134482>.

⁷⁸ Glasser W. *Choice theory: A new psychology of personal freedom*. HarperPerennial. 1999. URL: <https://psycnet.apa.org/record/1999-02074-000>.

⁷⁹ Early and Classical Criminological Theories. *SAGE Publications*. 2020. 26 p. URL: https://www.sagepub.com/sites/default/files/upm-assets/97953_book_item_97953.pdf.

⁸⁰ Schneewind K. A. Socialization and Education: Theoretical Perspectives. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. 2015. P. 861–865. URL: <https://doi.org/10.1016/b978-0-08-097086-8.92071-3>.

⁸¹ Mann R. D. A review of the relationships between personality and performance in small groups. *Psychological Bulletin*, № 56(4). Pp. 241–270. 1959. DOI: <https://doi.org/10.1037/h0044587>.

дій⁸²; теорія соціальної дезорганізації визначає, що злочин відбувається в спільнотах, де руйнується соціальні норми та можливості, наприклад, у великих міських спільнотах з низьким рівнем доходів⁸³; позитивістська школа виходить із того, що злочинна поведінка є наслідком дії об'єктивних факторів, які не залежать від волі індивіда. У межах цього підходу розрізняють індивідуальний та соціологічний напрями, причому біологічні теорії позитивізму часто характеризуються як такі, що мають псевдонаукове підґрунтя⁸⁴. І хоча всі ці концепти намагаються пояснити в різних аспектах один і той же феномен, проте в них є спільні елементи, що відкривають можливість для систематизації. Так, за підходами теорії злочинності класифікують на біологічні та соціологічні⁸⁵. Кожна як окремо взята теорія так і їх умовні категорії мають свої переваги та недоліки в тих чи інших питаннях у порівнянні з іншими⁸⁶, і при цьому жоден з підходів в межах класичної кримінології, як було зазначено вище, наразі не може пояснити весь масив випадків, що постають перед спеціалістами з питань злочинності⁸⁷, і, відповідно надати точний інструментарій для прогнозування злочинності. Великий потенціал наразі вбачається в синергетичному (емерджентному «emergence») підході, що поєднує центральні положення вказаних течій в межах однієї двофакторної моделі психодевіації, що на сьогодні представлена в епігенетичних дослідженнях⁸⁸. Теоретичне підґрунтя епігенетики тримається на постулатах, що (1) протиправна (злочинна) поведінка асоційована з девіантною або руйнівною (disruptive behaviour (DB)) (aggression, opposition-defiance, rule breaking, and stealing-vandalism)⁸⁹, остання

⁸² Agnew R. S. Strain theory and violent behavior. In D. J. Flannery, A. T. Vazsonyi, & I. D. Waldman (Eds.), *The Cambridge handbook of violent behavior and aggression*. Pp. 519–529. 2007. Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511816840.027>.

⁸³ Wong C. Clifford R. Shaw and Henry D. McKay, *The Social Disorganization Theory. CSISS Classics. UC Santa Barbara: Center for Spatially Integrated Social Science*. 2002. URL: <https://escholarship.org/uc/item/47j411pr>.

⁸⁴ Positivist Criminology | Overview & Theory. URL: <https://study.com/academy/lesson/positivist-criminology-definition-theory.html#:~:text=The%20positivist%20theory%20in%20criminology%20states%20that%20individuals%20commit%20crimes,positivism%20is%20based%20on%20pseudoscience>.

⁸⁵ Theories and causes of crime. University of Glasgow. 9 p. URL: <https://www.sccjr.ac.uk/wp-content/uploads/2016/02/SCCJR-Causes-of-Crime.pdf>.

⁸⁶ Kavish N., Boutwell B. The unified crime theory and the social correlates of crime and violence: problems and solutions. *Journal of Criminal Psychology*. 2018. Vol. 8, no. 4. P. 287–301. URL: <https://doi.org/10.1108/jcp-06-2018-0028>.

⁸⁷ Ilan J. Dorine W. Biological theories of crime versus psychological theories of crime – Comparison and evaluation of their contributions to our understanding of crime and/or criminal justice. 2017. 23 p. DOI: 10.13140/RG.2.2.14740.14726.

⁸⁸ From 1957 to Nowadays: A Brief History of Epigenetics / P. Peixoto et al. *International Journal of Molecular Sciences*. 2020. Vol. 21, no. 20. DOI: <https://doi.org/10.3390/ijms21207571>.

⁸⁹ Tremblay R. E. Developmental origins of disruptive behaviour problems: the ‘original sin’ hypothesis, epigenetics and their consequences for prevention. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 2010. Vol. 51, no. 4. P. 341–367. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2010.02211.x>.

в свою чергу з патологічною в контексті середовища (географічний детермінізм⁹⁰), зокрема виділяється критерій «агресивності» (імпульсивності) як один із метричних чинників, що піддаються впливу; (2) злочин є поведінковим наслідком індукованої змінами навколишнього середовища експресії та/або метиляції генів: молекулярно-генетичні дослідження на тваринах і людях виявили численні гени, залучені до дофамінергічної, серотонінергічної та адреналіно-норадреналінської нейротрансмісії, які тісно пов'язані з насильницькими правопорушеннями, зовнішньою поведінкою та нижчим «гальмівним» контролем⁹¹. Найбільш дослідженими нас сьогодні є гени моноаміноксидази А (MAOA)⁹², рецепторів допаміну (DRD2, DRD3, DRD4 тощо)⁹³ і гени транспортера серотоніну (5-HTT або SLC6A4)⁹⁴. Показано, що генетично залежні процеси нейророзвитку впливають на здатність поступово контролювати агресивну поведінку⁹⁵, при цьому, середовище та детермінований ним суб'єктивний досвід індивіда відіграють колосальну роль у формуванні патернів поведінки в довгостроковій перспективі певним чином впливаючи на вказані нейробіологічні мозкові системи⁹⁶. І хоча наразі немає точного концепту універсального деваїтноіндукуючого досвіду (або умов), проте проспективні лонгітюдні дослідження надали більшість доказів, які пов'язують певні фактори ризику з пізнішими правопорушеннями чи кримінальними правопорушеннями та фактично виявили численні предиктори такої поведінки. Так, до прикладу, негаразди, пережиті під час пренатального життя, дитинства та підліткового віку, заважають нормальним процесам проліферації та диференціації клітин, що призводить до змін нейронних ланцюгів, які були пов'язані з агресивною поведінкою та зовнішнім спектром

⁹⁰ Hong S. Environmental and Geographic Determinism: Jared Diamond and His Ideas. In: Wiarda, H.J. (eds) *Grand Theories and Ideologies in the Social Sciences*. Palgrave Macmillan, New York. 2010. DOI: https://doi.org/10.1057/9780230112612_9

⁹¹ Tremblay R. E., Vitaro F., Côté S. M. Developmental Origins of Chronic Physical Aggression: A Bio-Psycho-Social Model for the Next Generation of Preventive Interventions. *Annual review of psychology*, № 69. Pp. 383–407. 2018. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010416-044030>.

⁹² Gene expression analysis of MAOA and the clock gene ARNTL in individuals with bipolar disorder compared to healthy controls / S. Bengesser et al. *The World Journal of Biological Psychiatry*. 2021. P. 1–19. DOI: <https://doi.org/10.1080/15622975.2021.1973816>.

⁹³ Anxiety, aggression, reward sensitivity, and forebrain dopamine receptor expression in a laboratory rat model of early-life disadvantage / J.S. Lonstein et al. *Developmental Psychobiology*. 2023. Vol. 65, no. 7. DOI: <https://doi.org/10.1002/dev.22421>.

⁹⁴ Genes and Aggressive Behavior: Epigenetic Mechanisms Underlying Individual Susceptibility to Aversive Environments / S. Palumbo et al. *Frontiers in Behavioral Neuroscience*. 2018. Vol. 12. DOI: <https://doi.org/10.3389/fnbeh.2018.00117>.

⁹⁵ Genetic and Environmental Influences on the Developmental Course of Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder Symptoms From Childhood to Adolescence / J.-B. Pingault et al. *JAMA Psychiatry*. 2015. Vol. 72, no. 7. P. 651. DOI: <https://doi.org/10.1001/jamapsychiatry.2015.0469>.

⁹⁶ Iofrida C., Palumbo S., Pellegrini S. Molecular genetics and antisocial behavior: Where do we stand?. *Experimental Biology and Medicine*. 2014. Vol. 239, no. 11. P. 1514–1523. DOI: <https://doi.org/10.1177/1535370214529508>.

розладів (наприклад, проблеми з контролем поведінки⁹⁷). Спільною рисою усіх таких досвідів та умов є їхня стресовість для особи⁹⁸. Екстремальні стресогенні умови асоціюються з «життям в гарячих точках», під час збройних конфліктів/окупації зокрема. Згідно з представленою Р. Лешем та Д. Вайсбурдом моделлю, воно пов'язане з профілем ДНК, суміжним із насильством, відповідно взаємодіє з механізмами розвитку мозку, що, у свою чергу, може призвести до збільшення показника агресивності, що є предиктором злочинності⁹⁹. Однак наслідки хронічного неконтрольованого стресу для психіки людини в цілому залежать від наявних у неї генетичних, фізіологічних та психічних передумов, що формують схильності до певних станів: розглядаючи цю тезу в категоріях A Theory Of Crime Resistance And Susceptibility, де резистентність та сприйнятливість є функціями чинників, які впливають на сприйняття та інтерпретацію криміногенних подій та умов, емоційну реакцію на них та поведінкові нахили, які вони спонукають¹⁰⁰, можна стверджувати, що в залежності від закладених схильностей наслідки криміногенних подій можуть мати або криміногенний вплив на агресора (зменшуючи резистентність) або віктимізуючий вплив на жертву (впливаючи на її сприйнятливості). В обох випадках в довгостроковій перспективі це буде мати якісний стимулюючий вплив на фактичну ситуацію зі злочинністю, але менш очевидним та конкретним буде вплив на показники поліцейської статистики, якраз такі через методологічні та інші проблеми, що зумовлюють неспроможність її відображати картину стану злочинності в суспільстві повно. Відтак, згадуючи такі специфічні ознаки, передбачених в поліцейській статистиці кіберзлочинів, як їх відчужений (дистанційний), переважно анонімний характер, успіх в реалізації злочинного наміру з боку кіберзлочинця цілком буде залежати від його здатності ввести в оману людину шляхом маніпуляції інформацією в мережі, що виступає в якості інструменту вчинення злочину. Враховуючи, що за вказаний період у звітах Національної поліції України відсутні будь-які згадки про новітні методи та способи вчинення кіберзлочинності, причина росту в більшій мірі зводиться до зміни здатності критичного протистояння злочинному наміру з боку потенціальної жертви, тобто до її віктимності. Показниками віктимності в цьому разі виступають розуміння характеру та значення (1) інформації в мережі, тобто можливість її ідентифікації як злочинної; (2) власних дій та їх наслідків щодо цієї інформації, а також спроможність давати супротив протиправному впливу. Додатково, вказані особливості кіберзлочинів на практиці обмежують визначений

⁹⁷ Genes and Aggressive Behavior: Epigenetic Mechanisms Underlying Individual Susceptibility to Aversive Environments / S. Palumbo et al. *Frontiers in Behavioral Neuroscience*. 2018. Vol. 12. DOI: <https://doi.org/10.3389/fnbeh.2018.00117>.

⁹⁸ Dee G., Ryznar R., Dee C. Epigenetic Changes Associated with Different Types of Stressors and Suicide. *Cells*, № 12(9). 2023. DOI: <https://doi.org/10.3390/cells12091258>.

⁹⁹ Leshem R., Weisburd D. Epigenetics and Hot Spots of Crime: Rethinking the Relationship Between Genetics and Criminal Behavior. *Journal of Contemporary Criminal Justice*. 2019. Vol. 35, no. 2. P. 186–204. DOI: <https://doi.org/10.1177/1043986219828924>.

¹⁰⁰ Agnew R. A Theory Of Crime Resistance And Susceptibility. *Criminology*. 2016. Vol. 54, no. 2. P. 181–211. DOI: <https://doi.org/10.1111/1745-9125.12104>.

статтю 214 КПК України¹⁰¹ перелік підстав для внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, що є першоумовою формування поліцейської статистики в нашому випадку, виключно до повідомлення про факт вчинення такого злочину жертвою. Відтак зрушення статистики будуть пов'язані в більшій мірі саме з віктимізуючими процесами, адже саме від здатності особи ідентифікувати злочинний вплив наряду з розвинутою асертивністю, залежить чи буде вона вчиняти опір взагалі. Ключовою психічною характеристикою у такому разі буде здатність до критичної оцінки (критичного мислення) навколишньої реальності наряду зі тією ж самою асертивністю, загальним психологічним тонусом та суміжними характеристиками психіки, що детермінують як малу ймовірність реалізації злочинного наміру.

Отже, стан війни асоціюється з умовами надвисокого хронічного неконтрольованого стресу, що індукує експресію/метилацію наборів генів, пов'язаних з певними психічними захворюваннями та/або дефіцитними станами, спільним симптомом яких є дегенерація когнітивних здібностей людини, що, в свою чергу, проявляється зниженням здатності до критичного мислення, що є прямим предиктором збільшення вірогідності стати жертвою кіберправопорушення (фактор віктимізації). Враховуючи, що наповненість поліцейської статистики кіберзлочинів залежить від кількості повідомлень про інциденти завершених кіберзлочинів, а успіх реалізації злочинного наміру кіберзлочинця, в свою чергу, за умови сталості методів залежить від сприятливості особи до кіберзлочину, то створення віктимізуючих умов в суспільстві може відобразитися в аномальних зрушеннях поліцейської статистики кіберзлочинності.

Подібна гіпотеза вписується в концепт епігенетики та має підтвердження в межах аналогічних ситуацій. Зниження критичного мислення можна розглядати як симптом індукованого проживанням під час війни, як правило, стрес-асоційованим та травма-асоційованим розладом включно з тривожністю, депресією, посттравматичним стресовим розладом, гострим стресовим розладом, психозом тощо¹⁰², або загостренням вже наявної патології¹⁰³. Афективні переживання в межах травматичного досвіду життя в гарячих точках можуть мати деструктивний характер та культивувати наслідки 2 типів (1) психодукація: монотравма (гостра стресова реакція, розлади адаптації), мультитравма (ПТСР); та (2) стабілізація: секвенційна травма (фобії, депресія, соматоформні розлади залежності як коморбідні розлади), травма розвитку

¹⁰¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 1 серп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 09.02.2026).

¹⁰² Carpiniello B. The Mental Health Costs of Armed Conflicts—A Review of Systematic Reviews Conducted on Refugees, Asylum-Seekers and People Living in War Zones. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2023. Vol. 20, no. 4. P. 2840. DOI: <https://doi.org/10.3390/ijerph20042840>.

¹⁰³ Hassan G, Ventevogel P, Jefe-Bahloul H, Barkil-Oteo A, Kirmayer LJ. Mental health and psychosocial wellbeing of Syrians affected by armed conflict. *Epidemiology and Psychiatric Sciences*. 2016, № 25(2). Pp. 129-141. DOI: 10.1017/S2045796016000044.

(дисоціативні розлади, комплексний ПТСР)¹⁰⁴. Усі з перелічених станів, незалежно від того чи були вони набутими внаслідок війни чи мали загострення через індукований нею стрес, виступають в ролі віктимізуючих факторів кіберзлочинності, та, скоріше за все, класичної злочинності в тому числі.

3. Стратегії превенції кіберзлочинності під час війни (на основі досвіду України)

Через ескалацію конфлікту наразі неможливо надати точні показники захворюваності на психічні розлади серед населення України, однак очевидним є факт, що такі показники знаходяться на своєму історичну піку. Прогнози та оцінки поширеності психічних розладів серед населення України містять доволі страшні цифри: за оцінками МОЗ України психологічної підтримки потребуватимуть до 15,7 млн українців, із них майже 3–4 млн – медикаментозного лікування¹⁰⁵; з дослідження 9 795 респондентів лише 11% назвали свій психічний стан стабільним¹⁰⁶; експертні оцінки вказують, що 40–50% населення потребуватимуть психологічної допомоги¹⁰⁷, при чому прогнозована потреба в допомозі на первинній ланці медицини – 27 млн звернень¹⁰⁸; ВООЗ також прогнозує, що до 2025 року 50% українців можуть зіткнутися з проблемами у сфері ментального здоров'я¹⁰⁹. Такі індуковані війною психодefіцитні стани можуть мати різне походження: внаслідок міграції¹¹⁰, перебування в зоні та поза зоною (в безпечному регіоні,

¹⁰⁴ Childhood traumas: an outline and overview. *American Journal of Psychiatry*. 1991. Vol. 148, no. 1. P. 10–20. DOI: <https://doi.org/10.1176/ajp.148.1.10>.

¹⁰⁵ Вплив війни на психічне здоров'я – колосальний, – Віктор Ляшко. *Міністерство охорони здоров'я України*. 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/vpliv-vijni-na-psihichne-zdorovya-kolosalnij-viktor-lyashko> (дата звернення: 09.02.2026).

¹⁰⁶ Психічне здоров'я в умовах війни: як громадські організації підтримувати ПРООН надають психологічну допомогу українцям. United Nations Development Programme. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/news/psychichne-zdorovya-v-umovakh-viyny-yak-hromadski-orhanizatsiyi-pidtrymuvani-proon-nadayut-psykholohichnu-dopomohu-ukrayintsyam>.

¹⁰⁷ Зеленьська про програму ментального здоров'я: Виявилось, що «сильні не ходять до психологів». *Укрінформ – актуальні новини України та світу*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3703135-zelenska-pro-programu-mentalno-zdorova-viavilosa-silni-ne-hodat-do-psihologiv.html> (дата звернення: 09.02.2026).

¹⁰⁸ У межах Всеукраїнської програми ментального здоров'я визначили пріоритетні проекти. *Укрінформ – актуальні новини України та світу*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3695613-u-mezah-vseukrainskoi-programi-mentalno-zdorova-viznachili-prioritetni-proekti.html> (дата звернення: 09.02.2026).

¹⁰⁹ Маємо переплавити жахливий досвід на посттравматичне зростання – перша леді на Міжвідомчій координаційній раді з питань охорони психічного здоров'я – Офіційне інтернет-представництво Президента України. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/mayemo-pereplaviti-zhahlivij-dosvid-na-posttravmatichne-zros-80849> (дата звернення: 09.02.2026).

¹¹⁰ Mental health of migrants with pre-migration exposure to armed conflict: a systematic review and meta-analysis / C. Mesa-Vieira et al. *The Lancet Public Health*. 2022. Vol. 7, no. 5. P. e469–e481. DOI: [https://doi.org/10.1016/s2468-2667\(22\)00061-5](https://doi.org/10.1016/s2468-2667(22)00061-5).

але в одній країні¹¹¹) конфлікту¹¹², досвіду катування, жорстокого поводження або інших травматичних подій¹¹³; безпосереднього досвіду бойових дій¹¹⁴, і, навіть, зв'язку з воєнізованими формуваннями¹¹⁵, однак усі вони призводять до збільшення сприйнятливості (віктимності) до кіберзлочинів за рахунок пригнічення когнітивних функцій як спільного симптому. Вірогідність виникнення або загострення вже наявного розладу залежить від готовності особи та її психіки до умов, в яких вона перебуває: якщо рівень адаптації та стрессостійкості відповідає викликам навколишнього середовища або нівелює їх, то ризик розвитку розладу зменшується. Відповідно стратегія превенції кіберзлочинності в умовах збройного конфлікту повинна фокусуватися на профілактиці та роботі з подібними захворюваннями серед населення, а, враховуючи стрімкий ріст та прогнозовану тотальну розповсюдженість, – це має бути одним із напрямків політики держави. В умовах надзвичайних ситуацій люди зазнають різного впливу та потребують різних видів допомоги. Ключовим елементом організації охорони психічного здоров'я та психо-соціальної підтримки є створення багаторівневої системи взаємодоповнювальних послуг, що задовольняє потреби різних груп населення. Така система має складатися з 4 рівнів¹¹⁶¹¹⁷.

Рівень 1: Соціальні аспекти базових послуг та безпеки (базові послуги, що надаються шляхом утвердження почуття безпеки, захисту гідності та дотримання прав людини).

В Україні на сьогодні, згідно Звіту за формою F42 МОЗ України, станом на 2023 рік, нараховується всього 5 психоневрологічних диспансерів та

¹¹¹ Psychological well-being of Ukrainian students three months after the emerge of full-scale war / I. Pinchuk et al. *Psychiatria Polska*. 2024. Vol. 58, no. 1. P. 121–151. DOI: <https://doi.org/10.12740/pp/177073..>

¹¹² Prevalence of depression and posttraumatic stress disorder in adult civilian survivors of war who stay in war-afflicted regions. A systematic review and meta-analysis of epidemiological studies / N. Morina et al. *Journal of Affective Disorders*. 2018. Vol. 239. P. 328–338. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jad.2018.07.027>.

¹¹³ Association of Torture and Other Potentially Traumatic Events With Mental Health Outcomes Among Populations Exposed to Mass Conflict and Displacement / Z. Steel et al. *JAMA*. 2009. Vol. 302, no. 5. P. 537. DOI: <https://doi.org/10.1001/jama.2009.1132>.

¹¹⁴ Depression in Gulf War veterans: a systematic review and meta-analysis / J. D. Blore et al. *Psychological Medicine*. 2015. Vol. 45, no. 8. P. 1565–1580. URL: <https://doi.org/10.1017/s0033291714001913>.

¹¹⁵ Freeman J. A. The mental, reproductive, and physical health impacts of female children's association with armed forces and groups. *Child Abuse & Neglect*. 2020. Vol. 107. P. 104626. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104626>.

¹¹⁶ Zablocka-Żytka L., Lavdas M. The stress of war. Recommendations for the protection of mental health and wellbeing for both Ukrainian refugees as well as Poles supporting them. *Psychiatria Polska*. 2023. Vol. 57, no. 4. P. 729–746. URL: <https://doi.org/10.12740/pp/156157>.

¹¹⁷ Inter-Agency Standing Committee (IASC) (2007). IASC Guidelines on Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings. Geneva: IASC. 189 p. URL: <https://interagencystandingcommittee.org/sites/default/files/migrated/2020-11/IASC%20Guidelines%20on%20Mental%20Health%20and%20Psychosocial%20Support%20in%20Emergency%20Settings%20%28English%29.pdf>.

42 психоневрологічні лікарні¹¹⁸, а на початок 2022 року на 100 тисяч осіб в Україні припадало 9 лікарів, які надають психіатричну допомогу в закладах охорони здоров'я¹¹⁹, що явно недостатньо для охоплення всього масиву прогнозованих випадків. Відповідно до цього та з урахуванням наслідків післявоєнної демобілізації ветеранів, постає потреба в розширенні системи медичних закладів психоневрологічної підтримки населення. Поруч з цим важливим видається вектор протидії психологічним операціям в межах гібридної війни: в Україні наразі немає системи органів протидії дезінформації. Є низка органів, до відання яких віднесено «протидію дезінформації» або «забезпечення інформаційної безпеки держави» (органи Національної поліції України, Служба безпеки України, органи Ради національної безпеки і оборони України тощо), однак ці обов'язки, по-перше, є занадто широкими (потреба в конкретизації), а по-друге, дублюються, при чому, без регламентації взаємодії або співпраці вказаних органів в цьому напрямку, а тим паче детальної регламентації не отримало питання визначення ролі громадського сектору в цьому напрямку, що в сукупності обґрунтовує сталу потребу в створенні Концепції адміністративно-правової протидії дезінформації в Україні.

Рівень 2: Зміцнення підтримки на рівні громади та сім'ї (інтервенції, що спираються на соціальні зв'язки; простори, дружні до дитини; традиційні форми підтримки в громаді).

Можливо покращити психічне здоров'я постраждалого населення за допомогою втручань, які формально не вважаються психотерапевтичними за своєю природою¹²⁰, до таких можемо віднести стабілізаційні заходи, направлені на покращення загального рівня життя населення. У чинному правовому контексті перелік таких заходів обмежується збільшенням фінансової, гуманітарної та психо-соціальної підтримки категорій осіб з числа тих, хто опинився в складних життєвих обставинах. Чинники, що можуть зумовити складні життєві обставини: похилий вік; часткова або повна втрата рухової активності, пам'яті; невиліковні хвороби, хвороби, що потребують тривалого лікування; психічні та поведінкові розлади, у тому числі внаслідок вживання психоактивних речовин; інвалідність; бездомність; безробіття; малозабезпеченість особи; поведінкові розлади у дітей через розлучення батьків; ухилення батьками або особами, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків із виховання дитини; втрата соціальних зв'язків, у тому числі під час перебування в місцях позбавлення волі; жорстоке поводження з дитиною; насильство за ознакою статі; домашнє насильство; потрапляння в ситуацію торгівлі людьми; шкода, завдана пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою

¹¹⁸ Форма № 47. Звіт про мережу та діяльність медичних закладів. Міністерство охорони здоров'я України. 2023. URL: http://medstat.gov.ua/im/upload/F47_R0_2023.xls.

¹¹⁹ 10 цікавих фактів про психологів та психологію – Київська обласна військова адміністрація. *Київська обласна військова адміністрація*. URL: <https://koda.gov.ua/10-czikavyyh-faktiv-pro-psychologiv-ta-psychologiyu/> (дата звернення: 09.02.2026).

¹²⁰ Miller K. E., Rasmussen A. The mental health of civilians displaced by armed conflict: an ecological model of refugee distress. *Epidemiology and psychiatric sciences*, № 26(2). 2017. Pp. 129–138. DOI: <https://doi.org/10.1017/S2045796016000172>.

окупацією тощо¹²¹. Також, важливими будуть дії, направлені на забезпечення стабільності критичної інфраструктури та інфраструктури життєзабезпечення.

На квазітерапевтичному рівні можна поєднувати терапевтичні практики з нетерапевтичними шляхом застосування технологій, асоційованих з буденним масовим використанням. Так, привабливим видається використання сучасних технологій у вигляді телемедицини для дистанційної консультації, мобільних додатків для самомоніторингу та інших інновацій¹²². Головним завданням квазітерапевтичних заходів буде створення сприятливого психічному здоров'ю інформаційного простору. Вплив на масову свідомість буде відбуватися за допомогою трансляції відповідного інформаційного повідомлення, згенерованого у відповідності до базових положень та принципів доказових підходів. Зокрема пропонуємо наступний концепт методології генерації таких повідомлень в межах КПТ та АСТ: за допомогою соціологічних досліджень та методу статистики зібрати дані про найбільш часті тригерні когнітивні упередження серед населення та, із застосуванням метафоричних образів в межах АСТ, генерувати найбільш переконливі раціональні контраргументи та надалі транслувати їх в інформаційному потоці. Сутність образу можна моделювати шляхом аналізу універсальних для культурного середовища українців контенту.

Рівень 3: Сфокусована (індивідуальна) неспеціалізована підтримка (базова допомога у сфері психічного здоров'я, яку надають медичні працівники первинної ланки; базова емоційна та психосоціальна підтримка з боку працівників громади).

Подібна профілактика включає в себе підтримку належного рівня життєстійкості шляхом формування конструктивної стресдолаючої поведінки (адаптації) в людей різних категорій. Така поведінка розглядається як один з проявів життєздатності людини, оскільки подолання труднощів не тільки зберігає життєздатність, але й актуалізує її, апробує і вкорінює¹²³. Дане визначення включає певні стилі – проблемноорієнтований копінг, емоційно-орієнтований копінг, уникнення, що виконують певну роль у подоланні людиною важких життєвих ситуацій¹²⁴. Робота повинна вестися шляхом навчання людей базових навичкам життєстійкості, однак, з міркувань точності пропонуємо обрати понятійно-категоріальний апарат в межах конкретного психотерапевтичного підходу. Найбільш перспективним для таких цілей на сьогодні вбачається підхід,

¹²¹ Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII: станом на 7 лют. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 09.02.2026).

¹²² Regarding the implementation of foreign psychotherapeutic approaches in the mental health protection system of the population of Ukraine in conditions of war / N. O. Nekrasova et al. *Psychiatry Neurology and Medical Psychology*. 2024. No. 23. P. 84–95. DOI: <https://doi.org/10.26565/2312-5675-2024-23-10>.

¹²³ Khamis V. Coping with war trauma and psychological distress among school-age Palestinian children. *American Journal of Orthopsychiatry*. 2015. Vol. 85, no. 1. P. 72–79. URL: <https://doi.org/10.1037/ort0000039>.

¹²⁴ Sörensen S., Hirsch J. K., Lyness J. M. Optimism and Planning for Future Care Needs among Older Adults. *GeroPsych*. 2014. Vol. 27, no. 1. P. 5–22. URL: <https://doi.org/10.1024/1662-9647/a000099>.

запропонований С. Хайесом та іншими¹²⁵, що іменується Терапія прийняття та відповідальності. Основними компонентами Терапії прийняття та відповідальності (АСТ) є деконструкція «порядку денного контролю», когнітивне роз'єднання, готовність, Я-як-контекст, цінності та узяття зобов'язань. АСТ належить до традиції когнітивно-поведінкової терапії (КПТ), хоча й має суттєві відмінності від традиційної моделі. Основна мета АСТ полягає у полегшенні людських страждань через допомогу клієнтам у введенні повноцінного (вітального) життя, що ґрунтується на цінностях, в тому числі життя під час війни. Цей вид терапії є трансдіагностичною моделлю втручання, яка може вирішувати ряд психосоціальних та пов'язаних з поведінкою проблем, з якими стикаються ветерани, шляхом націлювання на ключові загальні фактори, зокрема, на уникнення. Завдяки встановленій ефективності в лікуванні депресії, тривоги та болю, АСТ було ефективно впроваджено як серед цивільних осіб, так і ветеранів¹²⁶. З цієї точки зору, потенційним значущим ефектом інтервенції АСТ буде адаптація до проживання в зоні бойових дій/окупації або просто в країні під час війни шляхом націлювання на розвиток навичок Гексафлексу та подальше прийняття та залучення до значущої (ціннісної) життєвої діяльності. Додатково, Інтервенції, що застосовуються у груповому форматі, такі як Терапія прийняття та відповідальності (АСТ) і Тренінг стійкості (Resilience Strength Training), були визначені як потенційно ефективні для роботи з моральною (психологічною) травмою¹²⁷.

Рівень 4: Спеціалізовані послуги (фахова допомога у сфері психічного здоров'я, яку надають спеціалісти: психіатри, клінічні психологи, психотерапевти).

Оскільки країнам із низьким і середнім рівнем доходів не вистачає достатнього фінансування та кваліфікованих фахівців, щоб забезпечити психологічне лікування на основі доказів для такої великої кількості постраждалих людей, необхідні альтернативні та масштабовані стратегії з використанням наявних ресурсів у первинній медичній допомозі та громадах¹²⁸. Вбачаємо в альтернативі стабілізацію чинної системи шляхом точкового подолання найбільш гострих проблем. До таких відносимо застарілість протоколів лікування, застосування препаратів з недоведеною

¹²⁵ Hayes S.C., Pierson H. Acceptance and Commitment Therapy. In: Freeman, A., Felgoise, S.H., Nezu, C.M., Nezu, A.M., Reinecke, M.A. (eds) *Encyclopedia of Cognitive Behavior Therapy*. Springer, Boston, MA. 2005. DOI: https://doi.org/10.1007/0-306-48581-8_1/

¹²⁶ Development and evaluation of an 1-day Acceptance and Commitment Therapy workshop for Veterans with comorbid chronic pain, TBI, and psychological distress: Outcomes from a pilot study / L. Dindo et al. *Contemporary Clinical Trials*. 2020. Vol. 90. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.cct.2020.105954>.

¹²⁷ Denov M. Encountering children and child soldiers during military deployments: the impact and implications for moral injury. *European Journal of Psychotraumatology*. 2022. Vol. 13, no. 2. DOI: <https://doi.org/10.1080/20008066.2022.2104007>.

¹²⁸ Global burden of post-traumatic stress disorder and major depression in countries affected by war between 1989 and 2019: a systematic review and meta-analysis / T. H. Hoppen et al. *BMJ Global Health*. 2021. Vol. 6, no. 7. DOI: <https://doi.org/10.1136/bmjgh-2021-006303>.

ефективністю, діагностика «неіснуючих» хвороб тощо. Вбачається необхідним врегулювати питання призначення дієтичних добавок, гомеопатії та інших видів препаратів з недоведеною ефективністю пацієнтам з гострими станами шляхом (1) обмеження або повної заборони обігу таких препаратів на території України способом прямої імплементації стандартів FDA, WHO, NICE та інших авторитетних інституцій у сферу правового регулювання стандартів випуску та обігу лікарських засобів в Україні; (2) введення кримінальної відповідальності за призначення лікарем «завідомо недієвого препарату або способу лікування» замість цивільно-правової. Подолання практики недієвих методів та способів лікування додатково потребує оновлення стандартів та протоколів лікування у відповідності до найсучасніших наукових напрацювань та досліджень шляхом прив'язки їх на законодавчому рівні до стандартів та протоколів міжнародних спеціалізованих організацій наряду зі згаданими FDA, WHO та іншими. Визнання приписів або рецептів з завідомо недієвими препаратами та/або неіснуючих діагнозів нікчемними, а подальші юридично значущі дії з ними, на кшталт отримання лікарняного, – незаконними. На додаток, окремої уваги потребує питання зменшення стигматизації психічних захворювань шляхом збільшення обізнаності населення в цій сфері. Окрім проведення просвітницької кампанії з розвінчення стигм, стереотипів та міфів навколо психічного здоров'я та методів його корекції, цей крок передбачає обмеження підсилюючих недовіру населення до доказової медицини проявів її антиподу у вигляді нетрадиційної медицини: наразі в Україні чинні Порядок видачі та анулювання спеціального дозволу на зайняття народною медициною (цілительством)¹²⁹ та Порядок видачі атестаційно-експертного висновку, що підтверджує наявність в особи цілительських здібностей¹³⁰, також Національний класифікатор України «Класифікатор професій» включає в себе ворожок, хіромантів та цілительів¹³¹, до яких за статистикою щороку звертається понад п'ять мільйонів людей¹³². Враховуючи тотальну неефективність засобів нетрадиційної медицини при будь-яких станах, наряду з прогресуючими без належного тачасного лікування хворобами, які у разі відсутності адекватної лінії лікування потенційно можуть призвести до смерті особи, наявність

¹²⁹ Про затвердження Порядку видачі та анулювання спеціального дозволу на зайняття народною медициною (цілительством): Постанова Каб. Міністрів України від 03.12.2012 № 1145: станом на 10 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1145-2012-#Text>.

¹³⁰ Про порядок видачі атестаційно-експертного висновку, що підтверджує наявність в особи цілительських здібностей: Наказ МОЗ України від 23.09.2013 № 822: станом на 8 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1943-13#Text>.

¹³¹ Національний класифікатор України "Класифікатор професій". *Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України*. URL: <https://www.me.gov.ua/Profession/List?lang=uk-UA&id=d4162ef8-2771-4ac5-99ef-1d4b6f5336af&tag=KlasifikatorProfesii-Poshuk> (дата звернення: 09.02.2026).

¹³² Радиш Я. Ф., Євтушенко В.В. Українська народна медицина як національний феномен: генеза та перспективи розвитку (до проблеми державного управління у сфері народної медицини і цілительства). *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 12. С. 63–71. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/12_2015/16.pdf.

легального статусу подібних «сфер медицини» є фактом геноциду, що потребує належного рівня реагування у вигляді повної заборони та криміналізації.

ВИСНОВКИ

Аналіз поліцейської та судової статистики вказує на високу кореляцію між початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну та аномальним зростанням інтенсивності кіберзлочинності в цьому регіоні. Критичний аналіз методології поліцейської статистики дозволив виокремити три можливі причини таких зрушень: зміни об'єкта дослідження, зміни методології збору даних або поєднання обох варіантів у різних пропорціях. За результатами вивчення всіх трьох варіантів встановлено, що це аномальне зростання безпосередньо пов'язане зі змінами об'єкта дослідження, що стосуються суб'єктного складу кіберзлочинності.

Враховуючи, що національне законодавство України диференціює та розмежує поняття «кіберзлочин» і «кіберінцидент» (де останній є актом агресії в ході гібридної війни), таке аномальне зростання є не прямим проявом війни, а радше її наслідком. З огляду на унікальні характеристики кіберзлочинів порівняно з «класичними злочинами», а також відсутність даних про зміни в тактиці вчинення кіберзлочинів, коло порушених суб'єктів звужується до потенційних жертв, тоді як вплив війни набуває віктимізуючого характеру.

Використовуючи теоретичну базу епігенетики, запропоновано пояснювальну модель, згідно з якою стан війни асоціюється з умовами надзвичайно високого хронічного неконтрольованого стресу, що індукує експресію/метилування наборів генів, пов'язаних із певними психічними розладами та/або дефіцитарними станами, спільним симптомом яких є деградація когнітивних здібностей людини. Це проявляється у зниженні навичок критичного мислення, що є прямим предиктором підвищеної ймовірності стати жертвою кіберзлочину. Відповідно до цієї моделі запропоновано специфічну чотирирівневу стратегію протидії кіберзлочинності, спрямовану на її профілактику шляхом покращення загального психічного благополуччя населення через усунення концептуальних прогалин у сфері підтримки психічного здоров'я в Україні.

АНОТАЦІЯ

Дослідження присвячене здійсненню комплексного міждисциплінарного аналізу кореляційного взаємозв'язку між станом війни та динамікою інтенсивності кіберзлочинності в межах однієї країни, що базується на емпіричному досвіді України періоду 2014–2024 років. Автори застосовують методологічний апарат, що поєднує юридичну герменевтику, компаративістський підхід та методи статистики, зокрема регресійний і факторний аналізи поліцейської та судової статистики. У роботі виявлено та обґрунтовано аномальне зростання показників кіберзлочинності, яке розпочалося наприкінці 2021 року та набуло пікових значень після повномасштабного вторгнення російської федерації. Шляхом розмежування понять «кіберзлочин» та «кіберінцидент» у національному законодавстві доведено, що цей сплеск є

не прямим проявом кібервійни, а наслідком глибоких змін у структурі віктимізації населення.

Центральним елементом наукової новизни є розробка унікальної пояснювальної моделі онто- та патогенезу кіберзлочинності крізь призму епігенетичної теорії. Дослідження аргументує, що умови екстремального хронічного неконтрольованого стресу, спричиненого війною, індукують експресію або метиляцію генів, асоційованих із психодefіцитними станами та ментальними розладами. Спільним симптомом таких змін визначено дегенерацію когнітивних здібностей і зниження критичного мислення, що виступає безпосереднім предиктором підвищеної вразливості особи до маніпулятивного впливу кіберзлочинців.

На основі отриманих результатів авторами запропоновано багаторівневу стратегію превенції кіберзлочинності. Ця стратегія передбачає імплементацію комплексу заходів: від створення безпечного інформаційного простору та квазітерапевтичної протидії дезінформації до навчання населення навичкам життєстійкості з використанням інструментарію Терапії прийняття та відповідальності (АСТ). Особливу увагу приділено реформуванню системи спеціалізованої допомоги, що включає необхідність криміналізації призначення лікарями препаратів з недоведеною ефективністю та повну заборону нетрадиційної медицини (цілительства, гомеопатії) як факторів, що перешкоджають своєчасному лікуванню психотравм та посилюють віктимність щодо кіберправопорушень суспільства в умовах воєнного часу.

Література

1. Конвенція про кіберзлочинність: Конвенція Ради Європи від 23.11.2001: станом на 7 верес. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text (дата звернення: 09.02.2026).
2. Galushkin A. A. Education in the Field of National Information Security in the Russian Federation and Abroad. *Journal of Computer Science*. 2015. Т. 11, № 10. С. 988–994. URL: <https://doi.org/10.3844/jcssp.2015.988.994>.
3. Filshtinskiy S. Cybercrime, cyberweapons, cyber wars: is there too much of it in the air? *Communications of the ACM*. Vol. 56, № 6. 2023. Pp. 28–30. DOI: <https://doi.org/10.1145/2461256.2461266>.
4. Maher D. Can artificial intelligence help in the war on cybercrime?. *Computer Fraud & Security*. 2017. Vol. 2017, no. 8. P. 7–9. URL: [https://doi.org/10.1016/s1361-3723\(17\)30069-6](https://doi.org/10.1016/s1361-3723(17)30069-6).
5. Brandenburg N. Phenomenology of Law. In: Sellers, M., Kirste, S. (eds). *Encyclopedia of the Philosophy of Law and Social Philosophy*. Springer, Dordrecht. 2023. DOI: https://doi.org/10.1007/978-94-007-6730-0_74-2.
6. Greening N. Phenomenological Research Methodology. *Scientific Research Journal*. 2019. Vol. VII, no. V. URL: <https://doi.org/10.31364/scirj/v7.i5.2019.p0519656>.
7. Naik V., Metallinou A., Goel R. Context Aware Conversational Understanding for Intelligent Agents With a Screen. *Proceedings of the AAAI Conference on Artificial Intelligence*. 2018. Vol. 32, no. 1. URL: <https://doi.org/10.1609/aaai.v32i1.11952>.

8. Gupta A., Mackereth S. "Definitions". *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2023 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.). URL: <https://plato.stanford.edu/archives/fall2023/entries/definitions>.

9. Fincham D. How Law Defines Art (November 7, 2014). *John Marshall Review of Intellectual Property Law*, 2015, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2520594>.

10. Glogar O. The Concept of Legal Language: What Makes Legal Language 'Legal'? *J Semiot Law*, № 36. Pp. 1081–1107. 2023. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11196-023-10010-5>.

11. Barbir L., Goldstein A. The History of Functional Contextualism. 2016. DOI: [10.13140/RG.2.2.23324.08329](https://doi.org/10.13140/RG.2.2.23324.08329).

12. Рабінович П. М., Дудаш Т. І. Аргументи у правовій аргументації: деякі загальнотеоретичні аспекти. Вісник Національної академії правових наук України. 2022. Т. 29. №3. С. 47–68. DOI: [10.31359/1993-0909-2022-29-3-47](https://doi.org/10.31359/1993-0909-2022-29-3-47).

13. Chevalier J.-M. Some Arguments for Propositional Logic: Maccoll as a Philosopher. *Philosophia Scientiae*, № 15-1(1). 2011. Pp. 129-147. DOI: <https://doi.org/10.4000/philosophiascientiae.368>.

14. Wang S. Varieties of authoritarian legality. *Asia Pacific Law Review*. 2024. P. 1–18. DOI: <https://doi.org/10.1080/10192557.2024.2323803>.

15. Toward a multidimensional model of legitimacy: Validation of the Traffic Rules Perceived Legitimacy scale. / F. Varet et al. *Psychology, Public Policy, and Law*. 2024. DOI: <https://doi.org/10.1037/law0000416>.

16. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

17. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода Україна від 27.06.2014 : станом на 14 жовт. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

18. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV : станом на 15 берез. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>.

19. Ciongaru E. The monistic and the dualistic theory in European law. *Acta Universitatis George Bacovia. Juridica*, 1, № 1. 2012. Pp. 212-231. URL: http://www.ugb.ro/Juridica/Issue1EN/10_Teoria_monista_si_dualista_in_dreptul_europeanCiongaruEN.pdf.

20. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII : станом на 19 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>.

21. Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність, який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи (укр/рос) : Протокол Ради Європи від 28.01.2003 : станом на 21 лип. 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_687#Text.

22. Науково-практичний коментар до статті 190 Кримінального кодексу України: науково-практичний коментар від 01.01.2009 року. LIGA 360. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KK004696> (дата звернення: 01.01.2026).

23. Статистика кримінальної протиправності. Офіс Генерального прокурора України. URL: <https://erdr-map.gp.gov.ua/csp/map/index.html#map> (дата звернення: 12.09.2025).

24. Fox C., Mackay S., Hope T. The Independent Review of Crime Statistics. *Safer Communities*. 2006. Vol. 5, no. 4. P. 4–12. DOI: <https://doi.org/10.1108/17578043200600028>.

25. Warr M., Kirk D. S. Data Bases and Statistical Systems: Crime and Delinquency. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. 2015. P. 717–719. DOI: <https://doi.org/10.1016/b978-0-08-097086-8.41068-8>.

26. Makkai T. Statistical Systems: Crime. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. 2001. P. 15053–15056. DOI: <https://doi.org/10.1016/b0-08-043076-7/00011-5>.

27. Maguire M. Criminal Statistics and The Construction of Crime. *The Oxford Handbook of Criminology*. 2012. P. 206–244. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199590278.003.0008>.

28. Про затвердження Переліку територіальних громад, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні) станом на 25 квітня 2022 року : Наказ М-ва з питань реінтеграції тимчасово окуп. територій України від 25.04.2022 № 75 : станом на 27 груд. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0453-22#Text> (дата звернення: 09.02.2026).

29. Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією : Наказ М-ва з питань реінтеграції тимчасово окуп. територій України від 22.12.2022 № 309 : станом на 20 берез. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1668-22#Text> (дата звернення: 09.02.2026).

30. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII : станом на 19 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (дата звернення: 09.02.2026).

31. Перелік судів, територіальну підсудність яких було змінено у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя під час воєнного стану. *Верховний Суд*. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/rozporyadjennya/Zagalna_tablica_sudiv_30_10_2023.pdf (дата звернення: 10.05.2024).

32. В Офісі Генпрокурора обговорили налагодження роботи правоохоронних органів та судових інстанцій, переміщених з тимчасово окупованих територій держави. *Офіс Генерального прокурора*. 2023. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/v-ofisi-genprokurora-obgovorili-robotu-pravoohoronnix-organiv-ta-sudovix-instancii-peremishhenix-z-timcasovo-okupovanix-teritorii-derzavi>.

33. Ukrinform. За кордоном перебувають майже 9 мільйонів українців – демограф. *Укрінформ – актуальні новини України та світу*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3790729-za-kordonom-perebuvaut-majze-9-miljoniv-ukrainciv-demograf.html>.

34. Чисельність та склад населення. Держстат. URL: <https://stat.gov.ua/uk/datasets/chyselnist-ta-sklad-naselennya>.

35. МВФ оцінив кількість населення України та дав прогноз на найближчі роки. *РБК-Україна*. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/mvf-otsiniv-kilkist-naselennya-ukrayini-ta-1713333704.html> (дата звернення: 09.02.2026).

36. WORLD ECONOMIC OUTLOOK 2024: APR Steady but Slow: Resilience amid Divergence. 2024. 202 p. URL: <https://www.imf.org/-/media/files/publications/weo/2024/april/english/text.pdf>.

37. Єдиний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення: 01.01.2025).

38. Економічна правда. Легкі гроші: Україна перетворюється на Мекку для кіберзлочинців. *Економічна правда*. URL: <https://epravda.com.ua/publications/2016/03/28/587004/> (дата звернення: 09.02.2026).

39. Річний звіт Національної поліції України за 2016 рік. Національна поліція України. URL: https://media-www.npu.gov.ua/npu-pre-prod/sites/1/Docs/Dialnist/Richni_zvity/zvit_2016.pdf.

40. Економічна правда. Голова Кіберполіції: "Ваш син у поліції" приносить шахраям на "зоні" мільйон гривень на добу. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2018/01/15/633003/> (дата звернення: 09.02.2026).

41. Звіт Голови Національної поліції України С. Князева про результати роботи відомства за 2018 рік. 19 с. URL: https://www.naiiu.kiev.ua/files/news/2018/Zvit_NPU_2018.pdf.

42. Звіт Голови Національної поліції України про результати роботи відомства у 2019 році. 12 с. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit_2019/zvit-npu-2019.pdf.

43. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2020 році. 14 с. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2020/npu-zvit-2020.pdf>.

44. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2021 році. 18 с. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2021/Zvit_NPU_2021_.pdf.

45. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2022 році. 14 с. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2022/Zvit_polic_2022.pdf.

46. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2023 році. 12 с. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2023/zvit_NPU_2023.pdf.

47. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2023 році. С. 9-11. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2023/zvit_NPU_2023.pdf.

48. Про затвердження Інструкції з оцінювання на відповідність міжнародним стандартам оверсайту суб'єктів, які виконують функції центрального депозитарію цінних паперів, центрального контрагента, торгового репозиторію та системи розрахунків у цінних паперах в Україні: Постанова Нац. банку України від 05.04.2024 № 38. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0038500-24#Text> (дата звернення: 09.02.2026).

49. Reference Incident Classification Taxonomy Task Force Status and Way Forward. 2018. URL: <https://www.enisa.europa.eu/sites/default/files/publications/WP2017%20O-3-1-1%20Good%20practice%20guide%20on%20how%20to%20improve%20CSIRT%20capabilities.pdf>.

50. Звіт про роботу системи виявлення вразливостей і реагування на кіберінциденти та кібератаки за 2022 рік. 10 с. URL: <https://scpc.gov.ua/api/docs/sseb6a10-b7aa-4396-8b04-e0e4b7fca111/sseb6a10-b7aa-4396-8b04-e0e4b7fca111.pdf>.

51. Звіт про роботу системи виявлення вразливостей і реагування на кіберінциденти та кібератаки за 2023 рік. 12 с. URL: <https://scpc.gov.ua/api/files/9c21855d-74da-45d1-90f9-5d4f6795996a>.

52. The Latest Cyber Crime Statistics (updated October 2025) | AAG IT Support. *AAG IT Services*. URL: <https://aag-it.com/the-latest-cyber-crime-statistics/>.

53. How cybersecurity boosts enterprise reinvention to drive business resilience: State of Cybersecurity Resilience 2023. 39 p. URL: <https://www.accenture.com/content/dam/accenture/final/accenture-com/document/Accenture-State-Cybersecurity.pdf>.

54. Інформаційне повідомлення. Комітет з питань цифрової трансформації інформує про кібератаки, роботу мобільних операторів та інформаційну безпеку. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <https://www.rada.gov.ua/print/221400.html> (дата звернення: 09.02.2026).

55. Михайлов Д. Путін прийняв рішення про початок повномасштабної війни проти України на початку 2021 року – ЗМІ. *Суспільне новини*. 2023. URL: <https://suspilne.media/456759-putin-prijnav-risenna-pro-pocatok-povnomasstabnoi-vijni-proti-ukraini-na-pocatku-2021-roku-zmi/>.

56. Google Trends. *Google corp*. URL: <https://trends.google.com.ua/trends/>.

57. Simons G., Danyk Y., Maliarchuk T. Hybrid war and cyber-attacks: creating legal and operational dilemmas. *Global Change, Peace & Security*. 2020. Vol. 32, no. 3. P. 337–342. DOI: <https://doi.org/10.1080/14781158.2020.1732899>.

58. Pearl J. Causal inference in statistics: An overview. *Statistics Surveys*. 2009. Vol. 3. P. 96–146. URL: <https://doi.org/10.1214/09-ss057>.

59. Schneider J., Schneider P. The Anthropology of Crime and Criminalization. *Annual Review of Anthropology*. 2008. Vol. 37, no. 1. P. 351–373. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev.anthro.36.081406.094316>.

60. Ling S., Umbach R., Raine A. Biological explanations of criminal behavior. *Psychology, Crime & Law*. 2019. Vol. 25, no. 6. P. 626–640. DOI: <https://doi.org/10.1080/1068316x.2019.1572753>.

61. Sathyanaarayana Rao T. Psychiatrist and the science of criminology: Sociological, psychological and psychiatric analysis of the dark side. *Indian Journal of Psychiatry*. 2007. Vol. 49, no. 1. P. 3. DOI: <https://doi.org/10.4103/0019-5545.31511>.

62. Bartol C., Bartol A. *Criminal behavior: A psychological approach* (12th edition.). 2021. Boston: Pearson.

63. Shahid A. Sociological theories of crime. 2022. DOI: 10.13140/RG.2.2.17683.66081.

64. Waite J. The Legal Approach to Crime and Correction, 23 *Law and Contemporary Problems* 594-610 (Fall 1958). URL: <https://scholarship.law.duke.edu/lcp/vol23/iss4/3>.
65. Becker G. Crime and Punishment: An Economic Approach. *The Journal of Political Economy*. № 176. P. 176–177. 1968. URL: https://masonlec.org/site/rte_uploads/files/JEP/Readings/Butler%20Economic%20Analysis%20for%20Lawyers%203rd%20ed/CH%20VII%20Crime.pdf
66. Skrzypiec G. Adolescents' Intentions to Engage in Criminal Activity: A Cross-Disciplinary Approach Linking Theories From Social Psychology and Criminology. *Journal of Forensic Psychology Research and Practice*. 2017. Vol. 17, no. 5. P. 305–337. DOI: <https://doi.org/10.1080/24732850.2017.1374720>.
67. Walsh A, Criminology: An Interdisciplinary Approach. *Faculty & Staff Authored Books*. 2007. URL: https://scholarworks.boisestate.edu/fac_books/93.
68. Taylor S. Crime and Criminality. Routledge, 2015. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315713298>.
69. Yanishevskaya K., Kosiachenko K., Kamyshanskyi O., Neviadovskyi V., Telizhenko L. Transdisciplinary theory of the nature of crime as an expression of a symbiotic complex approach. *Revista Amazonia Investiga*, № 12(66). 2023. Pp. 188–197. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.66.06.18>.
70. Farrington D. P. Introduction to Integrated Developmental and Life-Course Theories of Offending. *Integrated developmental and life-course theories of offending*. 2017. P. 1–15. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203788431-1>.
71. Schindler S. Theoretical virtues: do scientists think what philosophers think they ought to think?. *Philosophy of Science*. 2022. P. 1–31. DOI: <https://doi.org/10.1017/psa.2021.40>.
72. Schindler S. Theoretical Virtues in Science. 2020. DOI: 10.1093/obo/9780195396577-0409.
73. Gottfredson M. R., Hirschi T. *A general theory of crime*. Stanford University Press. 1990. URL: <https://psycnet.apa.org/record/1990-97753-000>.
74. Cullen F. T., Wilcox P. *Encyclopedia of Criminological Theory*. SAGE Publications, Incorporated, 2010. DOI: <http://dx.doi.org/10.4135/9781412959193.n208>.
75. Moffitt T. E. Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review*, № 100(4). 1993. Pp. 674–701. DOI: <https://doi.org/10.1037/0033-295X.100.4.674>.
76. Social Learning and Deviant Behavior: A Specific Test of a General Theory / R. L. Akers et al. *American Sociological Review*. 1979. Vol. 44, no. 4. P. 636. DOI: <https://doi.org/10.2307/2094592>.
77. Scott M. *The Reasoning Criminal* / ed. by D. B. Cornish, R. V. Clarke. Routledge, 2017. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315134482>.
78. Glasser W. *Choice theory: A new psychology of personal freedom*. HarperPerennial. 1999. URL: <https://psycnet.apa.org/record/1999-02074-000>.
79. *Early and Classical Criminological Theories*. SAGE Publications. 2020. 26 p. URL: https://www.sagepub.com/sites/default/files/upm-assets/97953_book_item_97953.pdf.

80. Schneewind K. A. Socialization and Education: Theoretical Perspectives. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. 2015. P. 861–865. URL: <https://doi.org/10.1016/b978-0-08-097086-8.92071-3>.
81. Mann R. D. A review of the relationships between personality and performance in small groups. *Psychological Bulletin*, № 56(4). Pp. 241–270. 1959. DOI: <https://doi.org/10.1037/h0044587>.
82. Agnew R. S. Strain theory and violent behavior. In D. J. Flannery, A. T. Vazsonyi, & I. D. Waldman (Eds.), *The Cambridge handbook of violent behavior and aggression*. Pp. 519–529. 2007. Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511816840.027>.
83. Wong C. Clifford R. Shaw and Henry D. McKay, The Social Disorganization Theory. *CSISS Classics. UC Santa Barbara: Center for Spatially Integrated Social Science*. 2002. URL: <https://escholarship.org/uc/item/47j411pr>.
84. Positivist Criminology | Overview & Theory. URL: <https://study.com/academy/lesson/positivist-criminology-definition-theory.html#:~:text=The%20positivist%20theory%20in%20criminology%20states%20that%20individuals%20commit%20crimes,positivism%20is%20based%20on%20pseudoscience>.
85. Theories and causes of crime. University of Glasgow. 9 p. URL: <https://www.sccjr.ac.uk/wp-content/uploads/2016/02/SCCJR-Causes-of-Crime.pdf>.
86. Kavish N., Boutwell B. The unified crime theory and the social correlates of crime and violence: problems and solutions. *Journal of Criminal Psychology*. 2018. Vol. 8, no. 4. P. 287–301. URL: <https://doi.org/10.1108/jcp-06-2018-0028>.
87. Ilan J. Dorine W. Biological theories of crime versus psychological theories of crime – Comparison and evaluation of their contributions to our understanding of crime and/or criminal justice. 2017. 23 p. DOI: 10.13140/RG.2.2.14740.14726.
88. From 1957 to Nowadays: A Brief History of Epigenetics / P. Peixoto et al. *International Journal of Molecular Sciences*. 2020. Vol. 21, no. 20. DOI: <https://doi.org/10.3390/ijms21207571>.
89. Tremblay R. E. Developmental origins of disruptive behaviour problems: the ‘original sin’ hypothesis, epigenetics and their consequences for prevention. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 2010. Vol. 51, no. 4. P. 341–367. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2010.02211.x>.
90. Hong S. Environmental and Geographic Determinism: Jared Diamond and His Ideas. In: Wiarda, H.J. (eds) *Grand Theories and Ideologies in the Social Sciences*. Palgrave Macmillan, New York. 2010. DOI: https://doi.org/10.1057/9780230112612_9
91. Tremblay R. E., Vitaro F., Côté S. M. Developmental Origins of Chronic Physical Aggression: A Bio-Psycho-Social Model for the Next Generation of Preventive Interventions. *Annual review of psychology*, № 69. Pp. 383–407. 2018. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010416-044030>.
92. Gene expression analysis of MAOA and the clock gene ARNTL in individuals with bipolar disorder compared to healthy controls / S. Bengesser et al. *The World Journal of Biological Psychiatry*. 2021. P. 1–19. DOI: <https://doi.org/10.1080/15622975.2021.1973816>.
93. Anxiety, aggression, reward sensitivity, and forebrain dopamine receptor expression in a laboratory rat model of early-life disadvantage / J. S. Lonstein et

al. *Developmental Psychobiology*. 2023. Vol. 65, no. 7. DOI: <https://doi.org/10.1002/dev.22421>.

94. Genes and Aggressive Behavior: Epigenetic Mechanisms Underlying Individual Susceptibility to Aversive Environments / S. Palumbo et al. *Frontiers in Behavioral Neuroscience*. 2018. Vol. 12. DOI: <https://doi.org/10.3389/fnbeh.2018.00117>.

95. Genetic and Environmental Influences on the Developmental Course of Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder Symptoms From Childhood to Adolescence / J.-B. Pingault et al. *JAMA Psychiatry*. 2015. Vol. 72, no. 7. P. 651. DOI: <https://doi.org/10.1001/jamapsychiatry.2015.0469>.

96. Iofrida C., Palumbo S., Pellegrini S. Molecular genetics and antisocial behavior: Where do we stand?. *Experimental Biology and Medicine*. 2014. Vol. 239, no. 11. P. 1514–1523. DOI: <https://doi.org/10.1177/1535370214529508>.

97. Genes and Aggressive Behavior: Epigenetic Mechanisms Underlying Individual Susceptibility to Aversive Environments / S. Palumbo et al. *Frontiers in Behavioral Neuroscience*. 2018. Vol. 12. DOI: <https://doi.org/10.3389/fnbeh.2018.00117>.

98. Dee G., Ryznar R., Dee C. Epigenetic Changes Associated with Different Types of Stressors and Suicide. *Cells*, № 12(9). 2023. DOI: <https://doi.org/10.3390/cells12091258>.

99. Leshem R., Weisburd D. Epigenetics and Hot Spots of Crime: Rethinking the Relationship Between Genetics and Criminal Behavior. *Journal of Contemporary Criminal Justice*. 2019. Vol. 35, no. 2. P. 186–204. DOI: <https://doi.org/10.1177/1043986219828924>.

100. Agnew R. A Theory Of Crime Resistance And Susceptibility. *Criminology*. 2016. Vol. 54, no. 2. P. 181–211. DOI: <https://doi.org/10.1111/1745-9125.12104>.

101. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 1 серп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 09.02.2026).

102. Carpinello B. The Mental Health Costs of Armed Conflicts—A Review of Systematic Reviews Conducted on Refugees, Asylum-Seekers and People Living in War Zones. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2023. Vol. 20, no. 4. P. 2840. DOI: <https://doi.org/10.3390/ijerph20042840>.

103. Hassan G, Ventevogel P, Jefe-Bahloul H, Barkil-Oteo A, Kirmayer LJ. Mental health and psychosocial wellbeing of Syrians affected by armed conflict. *Epidemiology and Psychiatric Sciences*. 2016, № 25(2). Pp. 129-141. DOI: [10.1017/S2045796016000044](https://doi.org/10.1017/S2045796016000044).

104. Childhood traumas: an outline and overview. *American Journal of Psychiatry*. 1991. Vol. 148, no. 1. P. 10–20. DOI: <https://doi.org/10.1176/ajp.148.1.10>.

105. Вплив війни на психічне здоров'я – колосальний, – Віктор Ляшко. *Міністерство охорони здоров'я України*. 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/vpliv-vijni-na-psihichne-zdorovya-kolosalnij-viktor-lyashko> (дата звернення: 09.02.2026).

106. Психічне здоров'я в умовах війни: як громадські організації підтримувати ПРООН надають психологічну допомогу українцям. United Nations Development Programme. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/news/>

psykhichne-zdorovya-v-umovakh-viyny-yak-hromadski-orhanizatsiyi-pidtrymuvani-proon-nadayut-psykholohichnu-dopomohu-ukrayintsyam.

107. Зеленська про програму ментального здоров'я: Виявилось, що «сильні не ходять до психологів». *Українформ – актуальні новини України та світу*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3703135-zelenska-pro-programu-mentalnoho-zdorova-viavilosa-so-silni-ne-hodat-do-psihologiv.html> (дата звернення: 09.02.2026).

108. У межах Всеукраїнської програми ментального здоров'я визначили пріоритетні проєкти. *Українформ – актуальні новини України та світу*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3695613-u-mezah-vseukrainskoi-programi-mentalnoho-zdorova-viznacili-prioritetni-proekti.html> (дата звернення: 09.02.2026).

109. Масло переплавити жажливий досвід на посттравматичне зростання – перша леді на Міжвідомчій координаційній раді з питань охорони психічного здоров'я – Офіційне інтернет-представництво Президента України. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/mayemo-pereplaviti-zhahlivij-dosvid-na-posttravmatichne-zros-80849> (дата звернення: 09.02.2026).

110. Mental health of migrants with pre-migration exposure to armed conflict: a systematic review and meta-analysis / C. Mesa-Vieira et al. *The Lancet Public Health*. 2022. Vol. 7, no. 5. P. e469-e481. DOI: [https://doi.org/10.1016/s2468-2667\(22\)00061-5](https://doi.org/10.1016/s2468-2667(22)00061-5).

111. Psychological well-being of Ukrainian students three months after the emerge of full-scale war / I. Pinchuk et al. *Psychiatria Polska*. 2024. Vol. 58, no. 1. P. 121–151. DOI: <https://doi.org/10.12740/pp/177073>.

112. Prevalence of depression and posttraumatic stress disorder in adult civilian survivors of war who stay in war-afflicted regions. A systematic review and meta-analysis of epidemiological studies / N. Morina et al. *Journal of Affective Disorders*. 2018. Vol. 239. P. 328–338. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jad.2018.07.027>.

113. Association of Torture and Other Potentially Traumatic Events With Mental Health Outcomes Among Populations Exposed to Mass Conflict and Displacement / Z. Steel et al. *JAMA*. 2009. Vol. 302, no. 5. P. 537. DOI: <https://doi.org/10.1001/jama.2009.1132>.

114. Depression in Gulf War veterans: a systematic review and meta-analysis / J. D. Blore et al. *Psychological Medicine*. 2015. Vol. 45, no. 8. P. 1565–1580. URL: <https://doi.org/10.1017/s0033291714001913>.

115. Freeman J. A. The mental, reproductive, and physical health impacts of female children's association with armed forces and groups. *Child Abuse & Neglect*. 2020. Vol. 107. P. 104626. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104626>.

116. Zabłocka-Zytko L., Lavdas M. The stress of war. Recommendations for the protection of mental health and wellbeing for both Ukrainian refugees as well as Poles supporting them. *Psychiatria Polska*. 2023. Vol. 57, no. 4. P. 729–746. URL: <https://doi.org/10.12740/pp/156157>.

117. Inter-Agency Standing Committee (IASC) (2007). IASC Guidelines on Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings. Geneva: IASC. 189 p. URL: <https://interagencystandingcommittee.org/sites/default/files/migrated/2020-11/>

IASC%20Guidelines%20on%20Mental%20Health%20and%20Psychosocial%20Support%20in%20Emergency%20Settings%20%28English%29.pdf.

118. Форма № 47. Звіт про мережу та діяльність медичних закладів. Міністерство охорони здоров'я України. 2023. URL: http://medstat.gov.ua/im/upload/F47_R0_2023.xls.

119. 10 цікавих фактів про психологів та психологію – Київська обласна військова адміністрація. *Київська обласна військова адміністрація*. URL: <https://koda.gov.ua/10-czikavyh-faktiv-pro-psyhologiv-ta-psyhologiyu/> (дата звернення: 09.02.2026).

120. Miller K. E., Rasmussen A. The mental health of civilians displaced by armed conflict: an ecological model of refugee distress. *Epidemiology and psychiatric sciences*, № 26(2). 2017. Pp. 129–138. DOI: <https://doi.org/10.1017/S2045796016000172>.

121. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII : станом на 7 лют. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 09.02.2026).

122. Regarding the implementation of foreign psychotherapeutic approaches in the mental health protection system of the population of Ukraine in conditions of war / N. O. Nekrasova et al. *Psychiatry Neurology and Medical Psychology*. 2024. No. 23. P. 84–95. DOI: <https://doi.org/10.26565/2312-5675-2024-23-10>.

123. Khamis V. Coping with war trauma and psychological distress among school-age Palestinian children. *American Journal of Orthopsychiatry*. 2015. Vol. 85, no. 1. P. 72–79. URL: <https://doi.org/10.1037/ort0000039>.

124. Sörensen S., Hirsch J. K., Lyness J. M. Optimism and Planning for Future Care Needs among Older Adults. *GeroPsych*. 2014. Vol. 27, no. 1. P. 5–22. URL: <https://doi.org/10.1024/1662-9647/a000099>.

125. Hayes S.C., Pierson H. Acceptance and Commitment Therapy. In: Freeman, A., Felgoise, S.H., Nezu, C.M., Nezu, A.M., Reinecke, M.A. (eds) *Encyclopedia of Cognitive Behavior Therapy*. Springer, Boston, MA. 2005. DOI: https://doi.org/10.1007/0-306-48581-8_1/

126. Development and evaluation of an 1-day Acceptance and Commitment Therapy workshop for Veterans with comorbid chronic pain, TBI, and psychological distress: Outcomes from a pilot study / L. Dindo et al. *Contemporary Clinical Trials*. 2020. Vol. 90. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.cct.2020.105954>.

127. Denov M. Encountering children and child soldiers during military deployments: the impact and implications for moral injury. *European Journal of Psychotraumatology*. 2022. Vol. 13, no. 2. DOI: <https://doi.org/10.1080/20008066.2022.2104007>.

128. Global burden of post-traumatic stress disorder and major depression in countries affected by war between 1989 and 2019: a systematic review and meta-analysis / T. H. Hoppen et al. *BMJ Global Health*. 2021. Vol. 6, no. 7. DOI: <https://doi.org/10.1136/bmjgh-2021-006303>.

129. Про затвердження Порядку видачі та анулювання спеціального дозволу на зайняття народною медициною (цілітельством) : Постанова Каб. Міністрів України від 03.12.2012 № 1145 : станом на 10 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1145-2012-п#Text>.

130. Про порядок видачі атестаційно-експертного висновку, що підтверджує наявність в особи цілительських здібностей : Наказ МОЗ України від 23.09.2013 № 822 : станом на 8 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1943-13#Text>.

131. Національний класифікатор України "Класифікатор професій". *Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України*. URL: <https://www.me.gov.ua/Profession/List?lang=uk-UA&id=d4162ef8-2771-4ac5-99ef-1d4b6f5336af&tag=KlasifikatorProfesii-Poshuk> (дата звернення: 09.02.2026).

132. Радиш Я. Ф., Євтушенко В.В. Українська народна медицина як національний феномен: генеза та перспективи розвитку (до проблеми державного управління у сфері народної медицини і цілительства). *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 12. С. 63–71. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/12_2015/16.pdf.

Information about the authors:

Dumchikov Mykhailo Oleksandrovych,

Doctor of Law, Associate Professor,
Associate Professor of Criminal Legal Disciplines
and Proceedings Department,
Academic and Research Institute of Law,
Sumy State University,
59, Petropavlivska St., Academic Building No. 3, Sumy, 40000, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-4244-2419>

Yanishevska Kateryna Dmytrivna,

Candidate of Law, Associate Professor,
Associate Professor of Criminal Legal Disciplines
and Proceedings Department,
Academic and Research Institute of Law,
Sumy State University,
59, Petropavlivska St., Academic Building No. 3, Sumy, 40000, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-3648-5543>

Murach Dmytro Vasylovych,

PhD student,
Academic and Research Institute of Law,
Sumy State University,
59, Petropavlivska St., Academic Building No. 3, Sumy, 40000, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-4645-1275>